

Es Busqueret

Núm. 18, estiu de 2009

revista de divulgació ornitològica
de les Illes Balears

Es Busqueret

Número 18, estiu de 2009

Revista de divulgació ornitològica de les Illes Balears

Edita

Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB)

C/. Manuel Sanchis Guarner, 10 baixos. 07004 Palma. Illes Balears. Espanya

www.gobmallorca.com

Editor

Rafel Mas

Comitè editorial

Xavier Canyelles

Jesús R. Jurado

Cristina Fiol

Manuel Suárez

Disseny i maquetació

Toni Rubio

Correcció de l'original

Sebastià Avellà

Carles López-Jurado

Fotografia portada

Busqueret de cap negre *Sylvia melanocephala*, mascle

El busqueret de cap negre és una de les espècies d'aus més comunes a Balears, però no és fàcil d'observar ja que sempre viu amagada entre la vegetació. Com molt bé indica el seu nom, té el cap ben negre, però només els mascles, ja que les femelles tenen el cap gris. El negre lluent del cap, el vermell intens de l'anell ocular i el taronja suau de l'iris del mascle de la fotografia ens indica que possiblement es tracta d'un exemplar adult.

Autor: Antoni Muñoz

Impressió

Taller Gràfic Ramon

Versió digital disponible a www.gobmallorca.com/ornit/busqueret

Dipòsit legal: PM-1937-2004

ISSN: 1889-4275

Índex

Editorial.	4
Es Busqueret aplaudeix. Refugis de fauna / Toni Muñoz	6
Es Busqueret es queixa. “Caça a terrenys lliures” / Toni Muñoz	7
Qui ha fet ornitologia a l’arxipèlag. Jesús R. Jurado	8
Es Busqueret se’n va de viatge. Visita a Tanzània / Steve Nicoll	16
Traduint una mica. La Calàndria /Jesús R. Jurado	21
Sabies que...? Bruïxoles biològiques. Els cristalls de magnetita. Xavier Canyelles	24
Coses d’ornitologia. Atles de les aus de les Illes Balears a l’hivern / Maties Rebassa	28
Flamenc viatger / Jordi Muntaner	31
L’hortolà de canyet, una subespècie en situació crítica José Luis Martínez	33
Invasió de les Illes per voltors forasters / Emili Garriga i Marí	37
Notícies del món. Vicky Heredero	44
On veure ocells a Mallorca? Reserva biològica de la Trapa / Francesc Xavier Garí	47
Es Busqueret recomana... Llibre: Serra de Tramuntana-Ruta de Pedra en Sec/ Rafel Mas	53
Els nostres aucells. Sabries diferenciar...? / Pere Vicens	54
Humor. Lluís Parpal i Rafel Mas	56

Editorial

Plans conservació d'espècies amenaçades

A les nostres illes viuen més de 200 espècies d'animals vertebrats i de plantes que es consideren amenaçades per diversos factors que fan perillar la seva existència en el futur. Així ho indiquen els diferents llibres vermells de vertebrats, peixos i flora que fins ara s'han publicat.

Els llibres vermells són, però, documents tècnics que en principi no tenen implicacions legals. Per fer aquesta passa, de lligar la informació tècnica amb les determinacions legals, l'antiga Llei de Conservació de la Naturalesa (Llei 4/1989) ja va establir la creació d'un catàleg nacional d'espècies amenaçades, per a cada una de les quals

s'havia de redactar un pla d'actuació amb un contingut variable en funció del grau d'amenaça de l'espècie (en perill d'extinció, vulnerable, sensible a l'alteració de l'hàbitat o d'interès especial).

Tot i que evidentment es poden executar mesures de conservació d'espècies sense comptar amb planificació (s'ha fet i es fa sovint), resulta convenient comptar amb documents de referència que identifiquin la problemàtica, fixin objectius en un termini determinat i plantegin accions concretes (i avaluades econòmicament) per recuperar la població de cada espècie.

Virolet petit *Puffinus mauretanicus*. Foto: Maties Rebassa

El GOB està fent un seguiment via satèl·lit de les àguiles peixateres mallorquines, amb el finançament de Obra Social Caja Madrid. Foto: Toni Muñoz

Malauradament fins fa ben poc la velocitat de redacció i aprovació d'aquests plans no havia estat massa ràpida, i eren pocs els plans elaborats. Però l'any 2005 s'aprovà el decret balear (75/2005) que estableix el nostre catàleg d'espècies amenaçades, detalla el procediment d'elaboració dels plans i crea el Consell Assessor de Flora i Fauna. Des d'ençà, el ritme en la redacció de plans ha augmentat considerablement. Així, al llarg dels darrers 4

anys s'han aprovat plans de recuperació, conservació o maneig per a més d'una vintena d'espècies de flora i fauna, entre les quals podem citar els del virot petit, l'àguila peixatera, la milana, el corb marí, el bitó, ...

Pensem que aquest és el camí a seguir, i confiam que els responsables polítics sabran veure la importància d'aquests plans i facilitaran els mitjans econòmics per tal de poder executar les seves previsions.

Es Busqueret aplaudeix

Refugis de fauna

Toni Muñoz*

El nombre de caçadors per unitat de territori, a les Balears triplica la mitjana de l'estat espanyol. Això no és sorprenent, tenint en compte que les Illes són un territori molt poblat (més d'un milió d'habitants), i té unes conseqüències importants per a la fauna cinegètica, per a la fauna no cinegètica i també per a les persones.

A més a més, la pràctica de la caça és possible per tot a excepció d'alguns enclaus (alguns espais naturals protegits, penya-segats, etc), i per això resulta necessari incrementar la superfície de terrenys on no es caça per tal d'oferir zones de refugi a les espècies cinegètiques (on també les no cinegètiques es beneficien de millora en les condicions de tranquil·litat).

En aquesta línia, tant l'antiga llei de caça de l'any 1970 com la nova llei de caça autonòmica de 2006 preveuen la declaració de refugis de fauna on, en termes generals, la caça està prohibida. Així, des de fa més de 30 anys el GOB contribueix a la declaració de refugis de fauna (abans dits refugis de caça) en col·laboració amb els propietaris dels terrenys.

Des d'aquí volem aplaudir la iniciativa demostrada per tots aquests propietaris en favor de la conservació de la nostra fauna, i a la vegada volem encoratjar a nous propietaris de terrenys a seguir el mateix camí.

Per a declarar un refugi de fauna és necessari disposar d'una superfície mínima de 10 hectàrees (unes 14 quarterades) d'una o més finques (mentre tenguin continuïtat territorial). El titular del refugi es compromet a senyalitzar-lo adequadament i a no caçar, i el GOB col·labora en la tramitació i seguiment de la fauna.

Més informació disponible a www.gobmallorca.com/refugis

(*) conservacio@gobmallorca.com

Es Busqueret es queixa

Caça a "terrenys lliures"

Toni Muñoz*

Els terrenys lliures (o zones d'aprofitament cinegètic comú) són aquells terrenys que no són ni vedat de caça ni refugi de fauna, i en termes generals en ells està permesa la caça. Curiosament, en aquestes finques el propietari pot engegar una persona que estigui cercant caragols o espàrrecs, però en principi no podrà treure defora una persona armada que estigui caçant, ja que estarà en el seu dret a fer-ho. Coses del dret.

Fins l'aprovació de la llei autonòmica de caça de 2006, en aquestes zones no existia l'obligació de comptar amb cap tipus de planificació, i com que tampoc hi havia vigilància per part dels caçadors (lo que és de tothom, si no actua l'administració, acaba essent de ningú) resulta que en aquestes zones la pressió cinegètica és altíssima. Per evitar aquest descontrol, la nova llei de caça va fixar un termini de 3 anys per què els terrenys lliures comptassin amb planificació de l'aprofitament (un pla tècnic de caça).

Com sol passar, després de 3 anys que s'ha seguit fent lo mateix, ara arriba el termini i resulta que els terrenys lliures deixaran de ser caçables d'aquí a poc si no fan un pla tècnic a corre-cuita. Per evitar aquesta situa-

ció, la Conselleria de Medi Ambient surt una vegada més al servei dels caçadors i planteja fer uns plans "resumits" per solventar la papeleta. En la nostra opinió, aquests mini-plans no compleixen ni d'enfora els mínims que haurien de tenir per ordenar l'aprofitament en aquestes zones.

Bona part dels propietaris dels terrenys lliures no tenen cap interès que es caci dins ca seva, però tenen problemes per declarar un refugi de fauna (no arriben a la superfície mínima) o no tenen doblers per tancar la finca.

Probablement lo raonable seria que només es pogués caçar als vedats de caça, on hi ha un titular responsable i una planificació en principi suficient, i que a la resta de territori balear no es pogués caçar. Però com és habitual, lo raonable dista de la realitat.

(*) conservacio@gobmallorca.com

Qui ha fet ornitologia a l'arxipèlag?

Al primer terç del segle XX: Maurici Hernández Ponsetí i Francis Ch. R. Jourdain

Jesús R. Jurado* (amb l'especial col·laboració de Biel Perelló i Abilio Reig Ferrer)

Dos personatges més de la nostra història, dues fites més que deixaren amb els seus treballs, una empremta important en el coneixement de l'avifauna de les Illes: un apotecari i un capellà units per l'observació i l'estudi dels nostres aucells, que ens aporten escrits impagables no suficientment coneguts ni suficientment reconeguts. Els ornitòlegs d'avui, tan pendents dels treballs i observacions, dels avenços actuals i de les cites personals, hem deixat massa poc espai a l'herència rebuda que, poc o molt, ha fet possible el que som ara.

Maurici Hernández Ponsetí (1859 - 1932)

Aquest erudit menorquí nasqué a Maó l'any 1859. Va fer el batxillerat a l'institut de la mateixa ciutat, acabant-lo el 1875. Poc després es traslladà a Barcelona on cursà els estudis de Farmàcia a la seva universitat. Des de ben jove se sentí atret per les que acabaren sent les seves grans passions, la Meteorologia i les Ciències Naturals, descobrint tots els darrers avenços precisament durant la seva estança a la Ciutat Comtal. Tornat a Menorca, regentà l'apotecaria del carrer Raval, 36 -avui, c./ Prieto i Caulés-, i ja el 1886, al terrat instal·là la seva primera garita meteorològica, enviant

Mauricio Hernández Ponsetí (Col·lec. de l'Ateneu de Maó)

les seves observacions l'any següent, al Real Observatorio de Madrid, d'on aviat rebé instruments més adients pel seu acurat treball. D'aquesta manera, Hernández Ponsetí prengué el relleu de les observacions meteorològiques a Menorca, succeint a un altre gran afeccionat, Joaquim Carreras, i seguint l'estela deixada pel també farmacèutic Joan Bals que feu observacions sistemàtiques entre 1792 i 1799 i el britànic George Cleghorn que observà la meteorologia

(*) jrurado@telefonica.net

de Menorca des de l'any 1744 a 1749, publicant-les el 1751.

Pel que fa a la meteorologia, la seva formació autodidacta l'empenyia i n'Hernández Ponsetí no es conformava amb procurar estar sempre al dia, i a les observacions directes, sinó que s'interessà per l'estudi i evolució d'aquesta disciplina en el passat, formant-se amb els treballs d'altres notables meteoròlegs. Així mateix començà a col·laborar amb els observatoris d'Hamburg i Copenhaguen i sobre tot des de l'any 1888, amb el Bureau Central Meteorologique de France que publicava puntualment les seves observacions, distingint el ministeri d'Instrucció Pública francès aquesta col·laboració amb la concessió, l'any 1892, de la seva medalla d'argent. A partir de 1896 l'observatori de Madrid li sol·licità un part meteorològic diari que des d'aleshores fou enviat des de l'estació de la Mola a la de Carabanchel. Aquests informes s'incrementaren fins a tres diaris a partir de 1920. També fou ben estreta la col·laboració entre Hernández Ponsetí i el notable meteoròleg i sismòleg català Eduard Fontseré, publicant algunes notes d'estudi al Servei Meteorològic de Catalunya. Així mateix, junt a l'esmentat J. Carreras, publicà l'any 1900, una memòria de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, titulada "Observaciones meteorológicas efectuadas en Mahón, isla de Menorca".

Maurici Hernández Ponsetí que va consolidar i sistematitzar la meteorologia a Menorca, realitzà

observacions del temps de forma continuada, de l'any 1885 al 1928 i tot aquest cúmul d'informació sempre va estar a la disposició de qui ho hagué de menester, organismes o particulars. La seva farmàcia era una mena d'oficina divulgadora de la predicció i fou una desfilada continuada de gent que anava a demanar pel temps, sobre tot abans de fer-se a la mar. I encara trobava temps per atendre altres activitats: per encàrrec de l'Ajuntament de Maó, posà en marxa el laboratori municipal a l'Hospital Civil del que fou director i inspector químic, a més de fer de professor a l'Institut sempre que es produïen baixes. Entre els anys 1899 i 1907 impartí -sense cap remuneració-, assignatures com Agricultura, Física, Química i Cosmografia. La seva gran inquietud per la cultura va fer que la rebotiga de l'apotecaria esdevingués en una tertúlia amb altres prohoms de la societat menorquina de la qual sortiren un bon grapat de projectes dels que alguns es feren realitat com fou l'Extensió Universitària de Maó que oferia classes de variades assignatures i conferències divulgatives; així mateix també es gestà a la selecta tertúlia la fundació de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó, aprovant-se el reglament definitiu l'any 1905. La participació d'Hernández Ponsetí feu que fos nomenat conservador del Museu, càrrec que ostentà fins a la seva mort. L'Ateneu fou el vertader eix vertebrador del progrés i la cultura a Maó i a la resta de l'illa, i a la Revista de Menorca, fundada l'any 1888 pel militar Joan Seguí i que acabà essent l'òrgan informatiu i divulgatiu de l'Ateneu, publicà n'Hernández

Ponsetí, la majoria dels seus articles i notes meteorològiques de manera ininterrompuda des de la fundació fins a l'any 1929.

A l'àmbit de les ciències naturals, l'observador meticulós que era, es traduí en col·leccions sistemàtiques d'algues, plantes, mol·luscs i aucells, que va anar recollint i catalogant a les seves continuades sortides al camp, i que formaren part del fons del museu. Sempre procurava documentar aquestes excursions, fotografiant els indrets i algunes d'aquelles fotos il·lustren l'obra *La Geografia i la Història de Menorca* (Lafuente 1907). Pel que fa a l'Ornitologia, reuní un gran nombre d'observacions i espècimens, avui al museu de l'Ateneu, que amb el seu estudi i catalogació, junt a altres col·leccions alienes, donaren pas al seu Catálogo de las Aves observadas en la Isla de Menorca, publicat íntegrament al volum V (1910), de la *Revista de Menorca* completat anys més tard, al volum XVI (1921), amb un capítol de Adiciones.

Aquest valuós catàleg, primer "llibre" i guia de camp de l'avifauna de Menorca, el comença l'autor amb un preàmbul datat el gener de 1910, en el que ens explica que es va dedicar a l'estudi de l'Ornitologia gràcies als seus amics J.J. Rodríguez Femenias i P. Mir i Mir, aquest últim donant de bona part de la gran col·lecció d'aucells naturalitzats del museu de l'Ateneu. Una introducció descriu somerament Menorca i ens dona dades meteorològiques de molts d'anys d'observacions, acabant, a

mode de bibliografia, parlant-nos dels llibres i tractats consultats per a la consecució del llistat. Després, la desfilada d'espècies d'aus perfectament classificades amb la sistemàtica d'inicis del segle vint, amb la nomenclatura llatina, castellana i menorquina de l'època, ja convida als ornitòlegs d'avui, a tot un seguit d'anotacions comparatives. Uns apunts de l'estatus, distribució, alimentació, nidificació i altres característiques, acompanyen cada espècie i fan del Catálogo un document únic i impagable. Pot ser hi han algunes dades errònies, algunes citacions que s'haurien de confirmar però convé pensar també amb la feina d'un ornitòleg d'aquells temps, amb l'òptica que feia servir o en la bibliografia a la que tenia accés a la primera del segle vint.

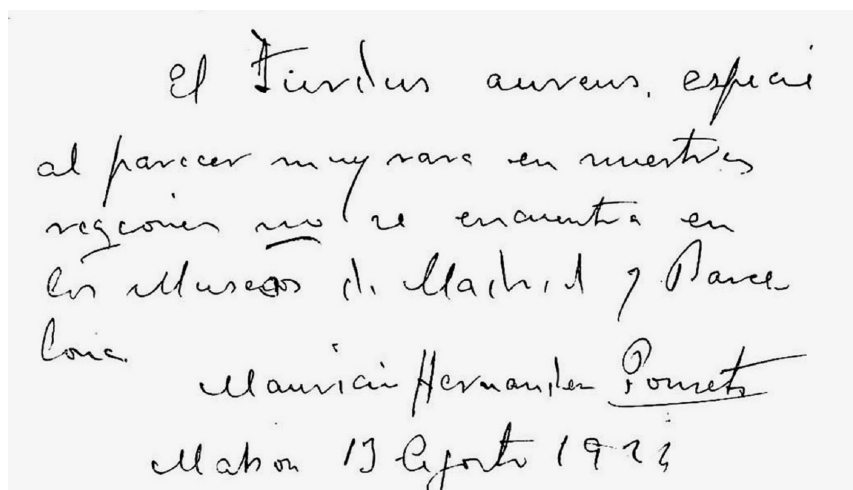
Al llarg de les seves pàgines podrem trobar a més, espècies que són autèntiques rareses, algunes d'elles que no s'han tornat veure al nostre arxipèlag. Entre d'altres, són citades la Calàbria grossa *Gavia immer* i la petita *Gavia stellata*, el Sisó *Otis tetrax*, del que comenta que els pocs exemplars caçats, ho han estat a la tardor, el Rossinyol rus *Luscinia luscinia*, el Corredor *Cursorius cursor*, la Curlera de bec fi *Numenius tenuirostris*, el Gall faver *Porphyrio porphyrio*, del que diu que "és bastant comú a Menorca, sobre tot a l'Albufera", el Pela-roques *Tichodroma muraria* i probablement destacant per damunt els altres, el Tord daurat *Zoothera dauma*, espècie asiàtica de la que es va capturar un exemplar el gener de l'any 1912, aproximadament a les

mateixes dates que dos exemplars més, que es varen obtenir a Còrsega, la qual cosa feu que la Societat Espanyola d'Ornitologia, a l'informe de l'any 2004, homologués o donés per bona la citació, 97 anys més tard! L'espècimen naturalitzat es conserva al museu de l'Ateneu de Maó i només una altra vegada ha estat vist un Tord daurat a l'arxipèlag: fou caçat a Ca's Concos (Mall.), el nou de desembre de 1965, i naturalitzat per Bartomeu Nadal a Felanitx. Són les dues úniques citacions d'aquesta au a tot el territori espanyol.

Hernández Ponsetí procurà relacionar-se amb altres ornitòlegs de la seva època, tenint amb ells nombrosos contactes com va ser el cas de la relació majorment epistolar que mantingué amb el notable ornitòleg Philip W. Munn, resident al Port d'Alcúdia i amb el que intercanvià sovint observacions

fetes, arribant així a un mutu benefici pel coneixement de l'avifauna d'ambdues illes. En algunes cartes enviades a l'ornitòleg anglès que hem pogut veure, n'Hernández Ponsetí li envia llistats d'observacions i comentaris que foren aprofitats i agraïts als nombrosos treballs i notes d'en Munn sobre l'avifauna de les Illes.

Maurici Hernández Ponsetí fou sens dubte un dels valors científics més qualificats de l'illa de Menorca i de l'arxipèlag. Treballador incansable i ordenat, preocupat sempre d'ampliar els seus coneixements i per tenir-los al servei del seu país, fou un membre destacat de l'Ateneu on promogué la col·laboració dels homes de ciència amb la Revista i on mai varen faltar les seves aportacions i iniciatives que s'estengueren fins a l'any 1929. Malauradament cap dels seus hereus -tengué cinc filles i dos fills-, va continuar la labor del seu

el *Turdus aureus*, especí
al parecer muy raro en nuestras
regiones ~~nue~~ se encuentra en
los Museos de Madrid y Paris
Lois.
Maurici Hernández Ponsetí
Mahon 13 Agosto 1921

Fragment final de la carta d'Hernández Ponsetí a Philip W. Munn, enviant-li citacions i parlant-li del *Zoothera dauma* ("Turdus aureus"), capturat a Menorca (de l'arxiu d'Abilio Reig Ferrer).

pare i el seu llegat de col·leccions, escrits i projectes, va ser donat a l'Ateneu per la seva família. Tampoc va tenir continuïtat la farmàcia ni aquell centre popular de predicció del temps. Així mateix, fins i tot anà perdent força el mateix Ateneu -que passà una llarga època esmorteït fins que reviscolà l'any 1958-, degut a la mort d'homes irrepetibles per a la ciència i la cultura, i pel violent final de la II República l'any 1939.

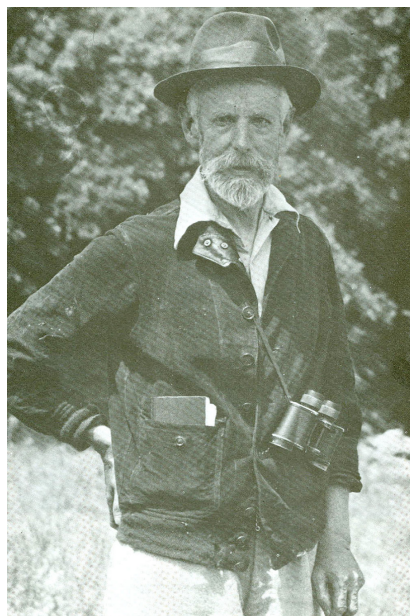
El 19 de gener de 1932 va morir a Maó als 73 anys, aquest preclar fill de Menorca que fou Maurici Hernández Ponsetí. La Revista de Menorca, que tant va estimar, al volum XXVII, trobareu unes sentides línies anònimes que volgueren reflectir el buit i l'estimació que deixava al seu voltant, i a mode d'homenatge, s'afegiren unes concises i denses notes biogràfiques que l'historiador Hernández Sanz, Arxiver i Cronista de Menorca i membre de la Junta de l'Ateneu, escrigué per a l'Enciclopèdia Espasa.

Francis Charles Robert Jourdain (1865 - 1940)

Aquest ornitòleg britànic, va néixer l'any 1865 a la localitat d'Ashbourne-cum-Mapleton, en Derbyshire, on son pare era vicari. Va cursar els seus estudis al col·legi Magdalen College d'Oxford, on es va graduar el 1887. Es va ordenar capellà el 1890 i quatre anys més tard, fou nomenat vicari de Clifton-by-Ashbourne, exercint durant vint anys, fins que el 1914 es traslladà com a rector a Appleton, Berkshire.

Es va retirar l'any 1925.

Francis Jourdain sentí prest la cridada de les ciències naturals entregant-se a l'estudi dels aucells i arribant a ser un experimentat oòleg. Fou així mateix, un impenitent viatger que trespàs profusament les terres europees (Còrsega, Holanda, Xipre...), i les del nord de l'Àfrica; així mateix, viatjà també per la península ibèrica, fent observacions al llarg d'Andalusia en 1907. Jourdain dirigí, a més, la primera expedició d'Oxford a l'Àrtic, illes Spitzberg i Bear, el 1922, la qual cosa, tot plegat, feu que pogués realitzar notables aportacions ornitològiques.

Francis Ch. R. Jourdain a Còrsega l'any 1937
(de l'Arxiu Abilio Ferrer-Reig)

Aquest ornitòleg fou també un autor ben prolífic i s'implicà en moltes obres relacionades amb les aus, incidint sobre tot en els aspectes identificatius de les espècies i dels seus ous, arribant a ser un afamat recol·lector. Ens deixà obres notables, algunes en col·laboració amb els millors ornitòlegs anglesos, com *The Eggs of European Birds* (1906-1909), *A Hand-List of British Birds* en la que participà junt a Hartert, Ticehurst i Witherby (1912), *British Birds* junt amb F.B. Kirkman (1930) i l'edició en cinc volums de *The Handbook of British Birds* (1938-1941), junt a Witherby, Ticehurst i Tucker.

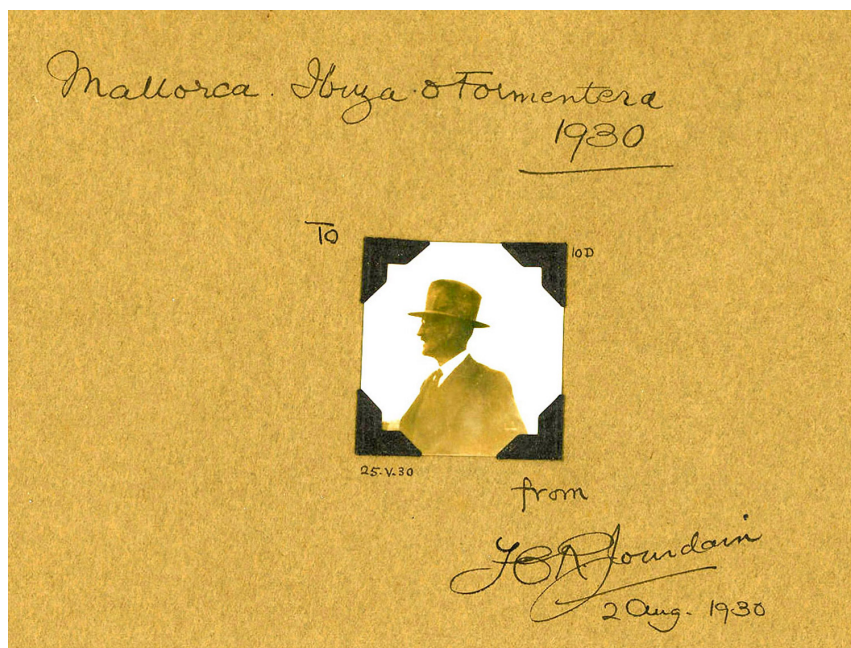
La relació de Francis Jourdain amb el nostre arxipèlag començà l'any 1922, en publicar un treball sobre el *Charadrius dubius*, el Picaplatges petit -Little Ringed Plover in the Balearic Islands-, a la revista Ibis. També estudià a fons els ous d'aus de les Illes a través de diverses col·leccions d'eminents ornitòlegs i oòlegs europeus com foren Ratcliff, Henrici i Polatzek, a més de mostres i treballs d'Adolf von Jordans i de Philip W. Munn. El treball resultant fou publicat en 1927, baix el títol *Die Eier der Vögel von Mallorca* (Balearen), als números 2 i 3 d'una revista (*), més que res, feta per treballs oològics i de complicadíssim nom pels catalanoparlants. Així mateix, Jourdain visità Formentera, Eivissa i Mallorca, durant els mesos d'abril i maig de 1930, publicant aquell mateix any, *Weitere Mitteilungen über die Vogelwelt der Balearen* al número 6 de la mateixa revista oològica, a més d'una nota al bolletí del British Ornithologist's

Club de 1932, parlant de la "Notícia sobre la pretendida nidificació de *Haliaeetus albicilla* en Balears".

L'any passat, a principis, el company Biel Perelló i jo mateix, vàrem saber, a través de na Carme Suárez, tècnica de Cultura de l'Ajuntament d'Alcúdia, que probablement es conservava un material de quan l'estada d'en Jourdain de 1930. Estirant el fil, vàrem arribar a una associació alcudienca, "Amics de n'Agustina", dedicada a la recuperació d'embarcacions antigues, que foren els que trobaren el material quan cercaven fotografies de barques antigues entre la gent d'Alcúdia. Parlàrem amb un representant de l'esmentada associació, l'arquitecte Antoni Domingo que ens posà al corrent de tot, contant-nos la relació que havia amb la família de Toni Ginard "Celià" i Catalina Socias "Celià", veïnats d'Alcúdia, i a més ens facilità còpia de tot l'àlbum de fotos que el propi Jourdain va confeccionar de la seva estada. I encara una sorpresa: en Jourdain i el notable ornitòleg Ph. W. Munn, es conegueren i sortiren un grapat de vegades junts a observar aucells. I encara més però aquest article ja és prou llarg, així que vos ho acabarem de contar el proper número de Es Busqueret, en el que hem de parlar d'en von Jordans i d'en Philip W. Munn.

Jourdain fou reconegut com a una autoritat en el camp de l'ornitologia europea i formà part o presidí importants organitzacions de protecció i estudi d'aucells. A més de capellà i Master d'Arts, fou membre

(*) Beiträge zur Fortpflanzungsbiologie der Vögel mit Berücksichtigung der Oologie

Portada de l'àlbum de fotos fet d'en Francis Jourdain en el seu viatge a les Illes l'any 1930. (Cortesia de l'associació "Amics de n'Agustina", d'Alcúdia)

de la Zoological Society, la British Ornithologist's Union i president de la Oxford Ornithological Society. Fundà la British Oological Association, a la que donà la seva notable col·lecció d'ous, associació que, ja mort en Jourdain, fou rebatejada l'any 1946, com a The Jourdain Society en la seva memòria.

Francis Charles Robert Jourdain morí a ca seva de Southbourne, a Bournemouth, el febrer de 1940, als setanta cinc anys, després d'una vida, de ben prest dedicada al aucells.

somerament, com sempre hem fet, de dues figures senyeres de bon de veres per la nostra ornitologia, pel coneixement dels nostres aucells. Un, anglès i l'altre alemany, tot dos arribaren a octogenaris. Ja era quasi el nostre temps: l'anglès morí quan el que subscriu aquestes línies ja era nat i l'alemany ens deixà quan acabaven de fundar el GOB. Parlarem doncs, del capità Philip Winchester Munn i el doctor Adolf von Jordans.

Bibliografia consultada

Adiciones al Catálogo de las Aves observadas en la isla de Menorca.

Pròximament, ens ocuparem

Hernández Ponsetí, Mauricio. Revista de Menorca. Mahón, tom XVI (1921).

Àlbum de Meteoròlegs de terres de parla catalana. Mecat. Internet.

Anatomía de una Cultura. Cien años de la Revista de Menorca (1888-1988). Mª Luisa Canut y José L. Amorós. Institut Menorquí d'Estudis, 2000

Avifauna de Menorca. Treballs del Museu de Zoologia, n° 1. J. Muntaner i J. Congost. Barcelona 1979

Catálogo de las Aves observadas en la isla de Menorca. Hernández Ponsetí, Mauricio.

Revista de Menorca. Mahón 1911 (Transcripció parcial mecanografiada de J.J. Tato Cumming)

Catálogo de las Aves observadas en la isla de Menorca. Hernández Ponsetí, Mauricio.

Revista de Menorca, Mahón, tom V (1910) i tom VI (1911).

Cronología de la Meteorología Balear. Ministerio de Medio Ambiente. Internet

J.J. Rodríguez Femenias, un naturalista menorquí del s. XIX. J.M. Camarasa i J.M Vidal. Inst. Menorquí d'Estudis, col. Recerca, 6. Menorca 2003

Mauricio Hernández Ponsetí, naturalista menorquí. C. Carreras i Verdaguer. Revista Randa (vol. 8, 1979)

Obituari. Anònim. Revista de Menorca, Mahón, tom XXVII (1932)

The Birds of the Balearic Islands. Ph.W. Munn. Novitates Zoologicae 37, 1931

Enciclopèdia Lliure Wikipedia. Internet.

Obituaries. Francis Ch. R. Jourdain. G. M. Allen. 1940

Guión de la Avifauna Balear. F. Bernis. Ardeola vol. IV. Junio 1958

Zoonomen. Internet.

Es Busqueret s'en va de viatge

Visita a Tanzània

Steve Nicoll*

Durant el mes de setembre del 2007 vaig tenir l'oportunitat de fer un curtet viatge de 7 dies a Tanzània. L'objectiu del viatge era veure totes les espècies possibles d'animals, però sobretot d'aus. Mai havia estat abans a Àfrica i va ser amb molta d'emoció amb la que vaig pujar a l'avió per al vol directe a Nairobi, arribant 9 hores més tard a la capital de Kenya. Havia descartat passar la setmana a Kenya en favor de Tanzània, primer degut a la seva proximitat a Nairobi, i segon degut a que es trobava una mica allunyada de la ruta turística habitual de safaris i que de certa manera era més "salvatge". No em decebria.

Tanzània té una superfície d'uns 945.000 km² i limita al nord amb Kenya i Uganda, a l'oest amb Ruanda, Burundi i la República Democràtica del Congo i al sud amb Zàmbia, Malawi i Moçambic. Vista des del nivell de la mar, Tanzània forma una meseta d'uns 1000m d'altitud que s'estén fins als llacs Malawi i Tanganika que surt des de la vall del Gran Rift, que comprén els llacs Natron, Evasi i Manyara que separa la cadena de muntanyes del nord dominada pel Kilimanjaro, prop de la frontera amb Kenya.

El meu primer contacte amb

Vista del cràter de l'Àrea de Conservació del Ngorongoro. Foto: Steve Nicoll

(*) estebannic74@hotmail.com

l' avifauna africana va ser amb les Falzies de les palmeres africanes *Cypsiurus parvus* que atendien els seus nius a les palmeres de les "arribades" de l'aeroport. A dalt, en el cel, ciclejaven Milanès negres *Milvus migrans*. Un viatge de 6 hores d'autobús, creuant la frontera, i assegut entre dues monges índies, em dugué al poble tanzà d'Arusha, un oasi de clima temperat, de vegetació verda, situat al peu del mont Meru des d'on parteixen gran part dels safaris ("viatge" en swahili) cap als parcs del Serengeti, Llac Manyara, Ngorongoro i Tanangire.

De camí, Abellerols menuts *Merops pusillus* i Gaig blaus Abissinis *Coracias abyssinica* i Gaig blau de Pit violeta *C. caudata* es deixaren veure en els cables i tanques que resseguien la carretera i els voltors africans i una mala fi de rapinyaires de tot tipus que em tengueren constantment aferrat a la guia. Els esparvers d'espàtlls negres *Elanus caeruleus* substituïen als nostre xoriguers i els Aligots Augur eren nombrosos. Aquí manen els animals, cedirem el pas varies vegades a girafes, elefants, búfals, zebres i fins i tot a un grup d'estruços. Acostumar-se a aquests vianants i convèncer-se que no ets a un auto-safari calia una estona.

El primer parc a visitar era el Llac Manyara, un enorme llac d'aigua alcalina envoltat de bosc dens. Entre els arbres destacaven els prehistòrics baobabs *Adansonia sp.* El parc compta amb una altra curiositat en forma dels seus famosos "lleons arboris", lleons que grimpaven als arbres per fer la sesta com a bons felins. El lloc

és un vertader paradís ornitològic, essent les aus més emblemàtiques els flamencs menuts *Phoenicopterus minor* que es compten a mils, tacant grans zones del llac de rosa. El pelicà *Pelecanus onocrotalus* també es compta en esbarts de mils. També és fàcil de veure la Grua amb caperutxo collgrisa *Balearica regulorum*, l'au nacional de Tanzània.

Afortunadament per a mi, el guia em va poder mostrar i identificar moltíssimes d'aus que sense ell no hagués pogut veure, encara que fins i tot ell es perdia amb la gran quantitat de limícoles i aus aquàtiques del llac. Alguns aucells de bosc africans que es deixaren veure varen ser el Calau becvermell *Tockus erythrorhynchus*, el Calau gris africà *T. nasutus* i l'enorme Calau cara-argentada *Brycanistes brevis* a més d'imponents rapinyaires com el Pigarg africà *Halieetus vocifer*, l'Àguila marcenca fosca *Circaetus cinereus* i l'Àguila de Verreaux *Aquila verreauxii*.

El jardí de l'hotel donà molt de joc, varen ser abundants les energètiques i inquietes nectarines (o aucells sol), aus del gènere *Nectarinidae* molt semblants als colibrís americans, exemples clàssics de l'evolució en paral·lel. També hi eren presents molts de fringíl·lids com el Gafarró de front groc *Serinus mozambicus* i el Gafarró africà *S. citrinelloides* així com la coablanca de Schalow *Oenanthe lugubris*, i el curiós Cubla de llom negre *Dryocopus cubla* (duu dos pompons blancs en el carpó).

La pròxima aturada en el recorregut em va dur a l'àrea de conservació del Ngorongoro, essencialment les restes d'un cràter volcànic amb forma de caldera format fa 2.500 anys. Segons els geòlegs, va ser format quan un volcà, possiblement més alt que el Kilimanjaro, va rebentar. Amb el seu diàmetre de 20 Km i una superfície d'uns 300 km² és un paradís natural, una arca de Noé equatorial on les condicions climàtiques permeten als animals habitar-hi tot l'any. L'interior del cràter és molt fèrtil i centenars d'herbívors entren per pasturar la densa herba que hi creix. Ells a la vegada atrauen als grans carnívors i és molt fàcil veure lleons ja que el cràter té una de les poblacions més denses de tot Àfrica.

En el cràter hi ha varies llacunes amb hipopòtams i de nou flamencs. Les acàcies

vessen de nius de teixidors com els Teixidors de front clapat *Sporopipes frontalis*, els Teixidors de Baglafetcht *Ploceus baglafecht* i els Teixidors de Speke *P. spekei*. La densitat d'Estruços *Struthio camelos* és ben impressionant. El guia em va mostrar amb entusiasme una quantitat gens menyspreable de rapinyaires i fins i tot els meus companys de safari no es queixaren. La impressionant Àguila de plomall *Lophaetus occipitalis* va ser un dels més destacats entre un gran nombre d'Arpelles africanes *Circus ranivorus*, l'equivalent africà de la nostra arpella i per suposat els tres principals voltors: el Vultur d'esquena blanca africà *Gyps africanus*, el Vultur de cap blanc *Trigonoceps ocephalis* i el totpoderós Vultur Torgos *Torgos tracheliotus*. Observàrem com un Aligot *Augur Buteo* va ser expulsat del territori d'un Esparver d'espatlles negres *Elanius caeruleus* al més pur estil dels xoriguers. Un altre toc

Vista del cràter de l'Àrea de Conservació del Ngorongoro. Foto: Steve Nicoll

Estornell de Hildebrandt *Lamprotornis hildebrandti*. Parc Nacional del Serengeti. Foto: Steve Nicoll

Els

familiar de casa el donà un gran pas d'Oronelles comuns *Hirundo rustica* de camí cap al sud.

La darrera aturada, les planures del Parc Nacional del Serengeti. Aquest immens parc, declarat Patrimoni de la humanitat en 1981, té uns 13.000 km² d'extensió. Format per unes planures infinites que s'estenen cap al nord enllaçant amb el Masai Mara de Kenya. La migració dels grans herbívors travessant el riu Mara entre aquests dos enclavaments és llegendària. Les planures del Serengeti estan compostes per unes terres molt fèrtils fruit de la cendra volcànica que fa uns milions d'anys va cobrir la zona com un mantell procedent dels volcans del Rift. Els "kopjes" unes formacions rocoses fortament erosionades pel vent i arena rompen les interminables planures.

"kopjes" són l'escenari de diverses espècies d'oronella, el Cabot isabelí *Hirundo fuligula* i l'Oronella senegalesa *Hirundo senegalensis* entre d'altres. També trobam petits rius i torrents, amb les seves voreres replenes de vegetació i animals. Varen ser fàcils d'observar certes espècies com l'Agró goliath *Ardea goliath*, el Bec planer africà *Platalea alba*, el Jabirú africà *Ephippiorhynchus senegalensis* i el Cap de martell *Scopus umbretta*, un ciconiforme d'aparença estranya de cap en forma de martell que construeixen nius gegantins. En les voreres d'aquestes zones humides impressionava veure esbarts de cents de Gangues gorgaroges *Pterocles gutturalis* sadollant la seva set.

Aucells Secretaris *Sagittarius serpentarius* passegen entre els búfals, nyus i zebres amb els seus atents estilistes personals els

Picabous de bec vermell *Buphagus erythrorhynchus* i de bec groc *B. africanus*. Baixant la mirada cap a l'herba i la pols, es podien apreciar un sense fi de varietats de butxaquetes, titines i terroles que em tingueren distret una bona estona amb la guia de camp. Un aucell que va destacar simplement per la seva mida va ser l'Àguila marcial *Polemaetus bellicosus*. Aquest impressionant rapinyaire és el terror de les Moneies verdes *Cercopithecus aethiops*. Ens va ser possible acostar-nos a un exemplar amb una moneia entre les seves urpes. No demostrà temor

davant la nostra presència, més bé va ser indignació, reflectida en una mirada desafiant a que goséssim a llevar-li el seu berenar.

Sobra dir que en tan sols una setmana em vaig quedar amb les ganes de quedar molt més temps ja que Tanzània és un país que et convida a perdre't. Una mescla de colors, contrastos i horitzons infinits. Serà veritat allò que diuen d'Àfrica, que no deixa a ningú indiferent....

Lleona. *Pantera leo*. Parc Nacional del Seregeti. Foto: Steve Nicoll

Traduint una mica

La calàndria

Jesús R. Jurado *

Ara precisament es compleixen vint-i-cinc anys -fou l'any 1984-, de la posta en marxa en el si de la SEO, del Comitè de Rareses oficial de l'estat espanyol. Ja feia un quart de segle (des del 1959), que els anglesos havien inaugurat el sistema i encara hauríem d'esperar set anys més, fins a 1991, perquè el GOB engegés el nostre propi Comitè de Rareses de l'arxipèlag. Si resumim tot això arribarem a una conclusió evident: no fa tant de temps que els ornitòlegs funcionàvem d'altres maneres i els llistats de les aus d'un territori o d'un país, es feien confiant en el saber i en l'honestetat dels observadors.

Arribats als temps actuals, aquests sistemes tal pareix que són inviables i avui tenim unes llistes oficials estrictes però amb una mena de Limbe annex en el que esperen com ànimes en pena, tot un seguit d'espècies que foren citades i ben citades en els temps de més enllà de la dècada dels vuitanta, però que la manca de citacions més modernes han fet que no estiguin -encara-, confirmades, reconegudes o homologades.

Passa però, que de tant en tant una d'aquestes espècies compareix amb totes les de la llei, davant ornitòlegs i càmeres, com es sol dir amb "llum i taquígrafs", i

aleshores sí que pot ingressar l'aucell al llistat oficial.

Pels que intuïm el que ha costat construir l'ornitologia d'un lloc, i a més tenim la sort d'haver viscut a cavall entre l'abans i el després del comitè de Rareses, sempre ens representa una alegria grossa quan una espècie citada d'anys enrere, pot ser homologada per primera vegada. No fa molt se'ns va incorporar una més al nostre llistat oficial: la Calàndria. Avui parlarem una mica d'ella.

Aquest alàudid circummediterrani considerat a l'arxipèlag com Accidental i com a Raresa a nivell balear, i al llarg del temps tal pareix que s'ha pogut observar tot un seguit de vegades. El primer pic que quedà constància de la presència d'una calàndria a les Illes, fou a s'Albufera de Mallorca, entre els dies 24 i 28 d'abril de 1958. La citació la devem a Elizabeht Detflesen que feia feina pel Zoologisches Staatsinstitut, d'Hamburg i que identificà l'exemplar "amb tota seguretat". Entre els anys 1967 i 1992, es veren vuit calàndries més: una a Formentera, una a Menorca i la resta a Mallorca.

Ara, a setze anys d'aquella darrera citació, tres dels nostres ornitòlegs, en Lalo Ventoso, en Pere Vicens i en Maties Rebassa, pogueren

(*) jrjurado@telefonica.net

observar i fotografiar un exemplar a plaer, a s'Amarador de s'Albufera, el dia 15 d'abril de l'any passat, just cinquanta anys després d'aquella primera cita.

La denominació de la calàndria a la Sistemàtica, pot ser una mica mal de dir i recordar per aquells poc avesats a manejar els noms grecs i llatins de la nomenclatura linneana: *Melanocorypha calandra*. El primer nom, corresponent al gènere òbviament, no és fàcil d'interpretar pels experts, al manco en part: *Melanocorypha* es compon de "melano" que ve del grec melas i vol dir "negre", en aquest cas al·ludint a les taques negres del coll o la gola d'aquest aucell, i "corypha", d'etimologia complicada que ha donat peu a un parell d'interpretacions, tot i que són molts els que es decanten per fer-la derivar de la grega koruphaios que aquí li donen el sentit de destacat o rellevant referint-se o bé al cant melodiós o bé al fet de ser una de les més grosses aloses. Així mateix també s'ha de tenir en compte que tant n'Aristòfan com Aristòtil, fan menció d'un aucell amb negre al cap i de cantar musical que de vegades se'l veu identificat amb *Parus palustris* o *Sylvia atricapilla* però que perfectament podria ser la calàndria i que anomenen Melanokoruphos. Pel que fa al nom de l'espècie, calandra ve de la paraula grega kalandra i era el nom antic de l'alosa.

Més a prop en el temps, acabem dient *Melanocorypha* només als aucells del grup de les calàndries que en total són cinc espècies, quatre

d'elles a zones Europa oriental, Àsia i nord d'Àfrica. De totes elles, a part de la *Melanocorypha calandra*, n'hi ha una altra que és la Calàndria alablanca *Melanocorypha leucoptera*, de la que guardem al Limbe dels temps sense comitès de Rareses, unes citacions úniques: un veterà ornitòleg de seriositat fora de tota sospita, va observar un exemplar a la garriga costanera del Salobrar de Campos, a Mallorca, a la tardor de 1977; anys més tard, el 1986, també a la tardor -novembre i desembre-, un altre conegut ornitòleg observà un exemplar repetides vegades a Son Pujol, a Montuiri.

El nom de Calàndria amb les variacions òbvies, és emprat a les principals llengües europees. A les Illes l'anomenem com a Calàndria com es fa en català, tant al Principat com al País Valencià, tot i que als Països Catalans, a alguns indrets li diuen també calànies, calandres, calandrins o calandrius i fins i tot a qualche lloc li diuen Calandrina a la nostra Piula o Titina d'estiu, *Anthus campestris*.

Això és el que hi ha damunt la Calàndria, un aucell terrenejant - "... que cerca l'aliment peonant, nia a terra i rarament es posa als arbres", com diu l'eminent ornitòleg J. Maluquer Sostres-, de cant sonor i melodiós emès moltes vegades durant les volades i l'aucell no escatima, la qual cosa li ha valgut figurar als refranys i al recull de frases fetes, dient-se que "Xerra més que una calàndria", d'algú que parla molt i molt seguit, o també que "Canta com una calàndria", referint-se a les

persones que canten molt bé.

Així mateix, trobem la
Calàndria a no pocs poemes de

variades llengües com aquella estrofa
en castellà transmesa oralment des de
l'edat mitjana, de l'anònim Romance
del Prisonero:

Que por mayo era, por mayo
cuando hace la calor,
cuando los trigos encañan
y están los campos en flor,
cuando canta la calandria
y responde el ruiseñor...

Fotografia de la calandria observada a s'Albufera el 15 d'abril de 2008. Foto Maties Rebassa

???

Sabíes que...?

Brúixoles biològiques. Els cristalls de magnetita.

Xavier Canyelles*

Encara que ho sembli, el títol d'aquest article no té res a veure amb cap pel·lícula de super-herois, tot i que a vegades la realitat podria superar la ficció.

Des de sempre, la migració dels aucells ha estat motiu de curiositat i admiració per part de l'home. En el planeta existeixen al voltant d'unes 10.000 espècies d'aucells i, d'aquest total, aproximadament un 30 per cent són migradores.

Les causes que motiven les

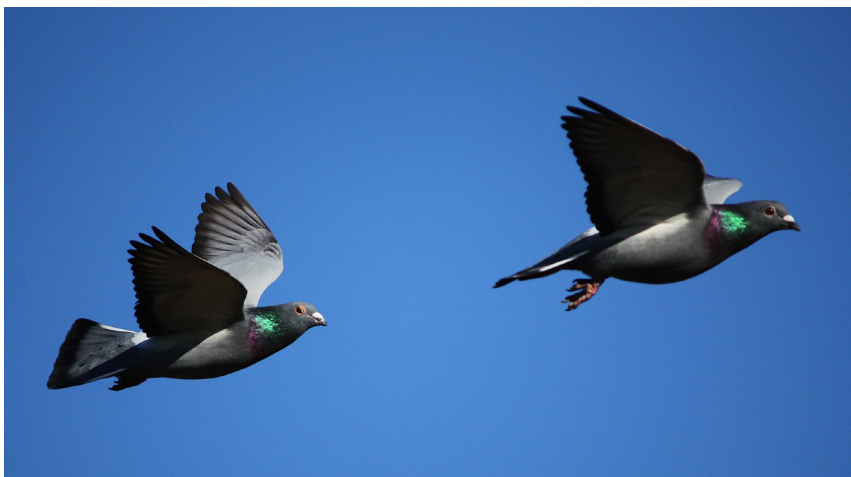
migracions són prou conegudes, des de la cerca de zones on hi ha aliment més bo o les temperatures són més moderades, fins al viatge cap a llocs on les condicions són òptimes per a la cria.

Abans de la migració, els aucells sofreixen tota una sèrie de canvis en el seu metabolisme, ja que es preparen per un llarg viatge, a vegades realment espectacular. Acumulen greixos, les plomes de vol es tornen més llargues, interrompen les activitats diàries...

Cap de colom. Foto: Rafel Mas

(*) escarabajodorado@ono.com

Coloms en vol. Foto: Rafel Mas

Però el que no se sap amb tanta d'exactitud, i de fet encara falten moltíssims estudis, és el sistema d'orientació d'aquests animals.

Contínuament ens sorgeixen dubtes: com un aucell pot recórrer cents de quilòmetres instintivament i arribar exactament al punt concret on va néixer l'any anterior? Com és possible que els aucells, fins i tot volant de nit, o amb condicions adverses puguin trobar la zona de reproducció de la seva colònia?

Deixant una mica de banda als aucells, sabem que la migració no és pròpia només d'aquests. Ben conegudes són les espectaculars migracions de la papallona monarca, de les anguiles o de les tortugues marines.

Els animals migratoris es regeixen per la posició del sol i les estrelles, per les temperatures locals, pels canvis atmosfèrics i... pels camps magnètics de la Terra!

Centrem-nos en aquest darrer punt.

Ja fa anys es va suggerir la possibilitat de la presència de "brúixoles naturals" en l'organisme dels éssers vius. Concretament va ser un grup de columbòfils que se n'adonaren que col·locant imants vora del cap dels coloms missatgers durant un cert temps, aquests es desorientaven i no trobaven després el camí de tornada.

Aleshores, tendrien algun material magnètic a l'interior del seu cap? Estudis posteriors i seriosos indiquen que sí.

Però abans d'explicar-ho, coneguem un material natural relacionat amb tot això: la magnetita. Es tracta d'un òxid de ferro molt comú en la naturalesa.

Petits bacteris tenen en el seu interior uns cristalls de magnetita d'una mida de 40 fins a 100 nanòme-

Coloms domestics. Foto: Rafel Mas

tres, envoltats per una membrana, de manera que formen una espècie de brúixola. Aquest paquet de cristalls o “brúixola biològica” és un òrgànul especialitzat conegut com magnetosoma, el qual permet als bacteris nedar seguint certes línies del camp magnètic.

Curiosament, relacionat amb aquest tema, s’ha localitzat també la presència de diminutes partícules

de magnetita entre les rugositats de l’abdomen de les abelles. Tots sabem que les abelles necessiten una orientació extraordinària que les permeti sortir de la casera per anar a cercar aliment a fins 1 km de distància i després tornar sense perdre’s ni confondre’s amb una altra casera, de les moltes que segurament durant el trajecte trobarà iguals a la seva.

Tornant ara als aucells, com

és de suposar per les seves migracions, aquests tenen també la capacitat per a detectar el magnetisme terrestre.

Els científics varen descobrir a principis dels anys 80 la presència de cristalls de magnetita en el crani dels coloms, concretament entre l'os i la duramàter, i van suggerir que podien jugar un paper molt important en la detecció del camp magnètic.

Els coloms tenen a l'interior de l'os del bec, petits grans de magnetita que determinen l'adreça del camp magnètic i que els permeten orientar-se.

Posteriorment, altres investigadors van determinar i confirmar aquests cristalls situats en la part anterior del crani, just al naixement damunt del bec.

El teixit en qüestió, observat després amb un microscopi electrònic, va revelar la presència de més de 10 milions de minúsculs cristalls, cadascun d'aquests curiosament amb una forma quatre vegades més llarg que ample.

Actualment i amb mitjans més sofisticats, els experiments més coneguts s'han realitzat amb l'espècie *Dolichonyx oryzivorus*, una au migratòria de Sud-amèrica que es reproduïx al Canadà i al nord dels Estats Units per passar després l'hivern boreal al Perú, al nord de l'Argentina i al centre del Brasil.

Els estudis suggereixen que, almenys en aquest aucell, els cristalls

de magnetita presents en el cap, no només indiquen la posició de l'animal quan vola, com si es tractàs d'un autèntic mapa de navegació, sinó que també intervenen en la direcció a prendre, actuant d'igual manera que una brúixola!

Els científics han detectat també minúsculs cristalls de magnetita al llarg de la via olfactiva en el cervell d'algunes aus. Ara bé, els biòlegs no saben encara com aquests animals poden percebre la posició dels cristalls de magnetita en el seu cap i de quina manera el cervell desxifra el missatge correctament.

Encara que hi ha poques dades experimentals referent a això, segurament es tracta d'un sistema semblant a l'òrgan de l'equilibri situat dins de l'oïda interna dels vertebrats.

Com veis, la naturalesa no ens deixa de sorprendre i precisament per aquesta raó, hem de seguir admirant-la, intentant conèixer-la de cada vegada una mica més.

Bibliografia consultada:

Davis. 1979. Magnetic Navigation by Birds. Alaska Science Forum, Art. 345. Alaska.

Farina, M. 1990. Organismos magnetotàcticos. Revista "Investigación y Ciencia" núm. 171. Madrid.

Teysedre, A. 1996. Las palomas mensajeras tienen olfato. Revista "Mundo Científico" núm. 167. Madrid.

Coses d'ornitologia

Atles de les aus de les Illes Balears a l'hivern 2007-2011

Maties Rebassa*

“Si hi ha una modalitat científica en la que destaca el bon enteniment que es produeix entre els aficionats i els científics, aquesta és la de l'ornitologia”. És aquesta una afirmació que es fa sovint però, és realment certa? L'atles de les aus hivernants de les Illes Balears, en el qual s'hi està actualment fent feina, pot servir d'exemple per a comprovar-ne la veracitat, ja que en aquest ambiciós projecte, tant la feina d'ornitòlegs professionals com de voluntaris i ornitòlegs amateurs és absolutament imprescindible.

Quin és l'objectiu del projecte?

L'objectiu principal d'aquest treball és el de conèixer la distribució i abundància de les espècies d'ocells presents a l'hivern al conjunt de les Illes Balears. Aquest projecte també pretén elaborar mapes de densitat d'alta resolució, estimar la població de cada espècie, millorar el coneixement de la seva ecologia i determinar els estatus de conservació de les poblacions hivernals. A més, atès que l'hivern és un període molt variable d'un any a un

El tord *Turdus philomenos* és una espècie molt abundant durant l'hivern a les Illes Balears. Foto: Toni Muñoz.

altre o fins i tot dins d'un mateix any, aquest atlas vol també reflectir aquesta variabilitat temporal.

Qui participa en el projecte?

Tot aquell que vulgui participar! Per una banda, i donada la magnitud i complexitat del projecte (sobretot a nivell estadístic, en l'anàlisi de dades), es fa necessària la participació d'ornitòlegs experts, però per altra, un alt nivell de participació de voluntaris resulta imprescindible per aconseguir mostrejar la totalitat del territori.

Com es pot participar?

Aportant als coordinadors totes aquelles observacions d'aus que

s'hagin realitzat durant els mesos de desembre i gener a les Illes Balears, i la seva localització exacta (per exemple, cercant les seves coordenades al Google Earth o programa similar), o assignant-les a una quadrícula de 5x5 km.

I si em vull implicar més en el projecte?

Passant totes les teves observacions hivernals al GOB o al coordinador del projecte, estàs aportant una informació valuosíssima que servirà per a l'atlas, però si vols que la teva participació sigui encara més elevada, existeixen diferents metodologies de feina a les que pots apuntar-te, i són les següents:

Els estornells son una de les espècies mes abundants a l'hivern a Mallorca. Foto: Miquel A. Lobo

Mostratge de quadrat extensiu: es tracta de fer 8 recorreguts de 15 minuts (2 hores en total) dins un quadrat de territori de 5x5 km., anotant en cada un d'ells totes les espècies que vegis o escoltis.

Mostratge de quadrat intensiu: el mateix, però comptant les aus vistes (indicant no només les espècies, sinó també quants exemplars de cada espècie) i anotant la distància en metres, respecte a la teva posició, a la qual has detectat cada au.

Mostratge d'ocells marins: es tracta de comptar les aus vistes des d'un punt de la costa, durant dues hores d'un dia de cada hivern.

Mostratge d'aus nocturnes: amb l'ajuda d'un reclam, s'han de detectar les aus nocturnes presents

a un quadrat de 5x5 km., seguint les indicacions donades pel coordinador del projecte.

Mostratge de dormidors: s'han de localitzar els dormidors d'algunes espècies i georeferenciar-los, seguint les indicacions del coordinador del projecte.

Fins quan es pot participar?

Fins a l'hivern 2010-2011. Així que ja ho saps, anima't i forma part de l'important grup de voluntaris ja existent! La conservació de les nostres aus et necessita, no ho dubtis. Per a més informació, pots posarte en contacte amb el coordinador d'ornitologia del GOB, ornitologia@gobmallorca.com, i ell et donarà tota la informació que necessites.

Flamenc viatger

Jordi Muntaner*

Aquesta és la història d'un flamenc viatger. De segur que als arxius dels centres d'anellament espanyols, francesos, italians o turcs en trobaríem d'altres flamencs que han fet llargs periples, però aquesta ens afecta a nosaltres, perquè és un flamenc que ha decidit visitar-nos, visitar Mallorca, i repetir la visita realitzant una trajectòria que, com podreu veure, és ben poc habitual. Esperem que en anys propers es deixi caure una altra vagada pel Salobrar, per les Salines d'Eivissa o pels estanys de Formentera i ens permeti saber encara més dels moviments d'aquests incansables viatgers.

Les salines del Salobrar (Campos, Mallorca) es troben al sud

de Mallorca. Des de l'any 2004 es produeix una hivernada d'un grup de flamencs que ha arribat en els darrers tres anys al voltant del centenar i mig d'exemplars (168 el 2006, 150 el 2007 i 167 el 2008 com a xifres màximes). Un percentatge elevat d'aquests flamencs porten anella oficial i anella de lectura, sempre situada sobre l'articulació entre la tibia i el tars. Un grup d'observadors hem fet nombroses lectures que s'han anat enviant als centres d'anellament per incorporar-les als historials de cada aucell.

La majoria dels flamencs que ens han visitat durant aquests quatre anys són espanyols

Flamenc marcat al Salobrar de Campos (a l'esquerra). Foto: Juan J. Bazan.

(*) jordimuntaner@yahoo.es

nascuts al delta de l'Ebre (Tarragona), llacuna de Fuentedepiedra (Màlaga) o a Doñana (Huelva). També venen bastants de francesos de la Camargue i, en menor quantitat, de localitats italianes de l'illa de Sardenya o continentals. Sorprenentment, dos han arribat de Turquia. És precisament d'aquest darrer país d'on ha vingut el protagonista d'aquesta narració.

La primera lectura en la història de vida d'aquest flamenc, portador d'anella blanca amb inscripció negra T | ADP, es fa a aquestes salines el 24/09/2007 i s'identifica com adult. Posteriorment es torna a llegir els dies 10 d'octubre i 8 de novembre del mateix any. Es a dir, que va fer una breu hivernada d'uns tres mesos amb d'altres flamencs. Es varen comunicar aquestes lectures i, al poc temps, ens arribà l'història d'aquest exemplar on es veu que no té cap lectura fora de les fetes al Salobrar. Va néixer a unes salines que es troben al golf d'Esmirna (Izmir en Turc), a pocs quilòmetres al nord-est d'aquesta ciutat de la costa occidental de Turquia. Es tracta d'una important zona humida formada pel delta del riu Gediz. Les coordenades de la localitat d'anellament són 38°30'34"N 26°54'32"E. L'anellaren com a poll el 17 d'agost de 2003 amb anella metàl·lica turca oficial

a la tibia esquerra amb codi FL 105 i anella de lectura a la tibia dreta. Pel comportament detectat a la lectura feta a Turquia, sembla que es tracta d'un mascle.

Vàrem quedar impressionats de veure amb quina facilitat un flamenc s'havia desplaçat quasi 2100 quilòmetres i en direcció oest sense que s'hagués vist en cap altre lloc. Hem de pensar que per tota Europa hi ha molts d'ornitòlegs que fan lectures d'anelles de flamenc.

No tenim notícies seves fins que es tornà a veure al Salobrar el 6 de setembre de 2008, quasi un any més tard, amb diverses observacions posteriors durant aquest mes i l'octubre. La nostra lògica ens feia pensar que, com d'altres, era un exemplar que estava divagant pel mediterrani occidental. Després de notificar aquestes lectures rebem el nou història i.....sorpresa! Hi ha una lectura al lloc de naixement feta el dia 26 de gener del 2008. Això vol dir que aquest aucell ha volat en poc temps, uns dos mesos i mig, uns 2100 quilòmetres de Mallorca a Turquia i ha tornat una altre vegada. En total són 4200 quilòmetres i sempre en un eix teòric est oest. Increïble el viatge d'aquest flamenc!

L'hortolà de canyet, una subespècie en situació crítica

José Luis Martínez*

L'Hortolà de canyet *Emberiza schoeniclus* és una espècie relativament abundant durant l'hivern a les nostres illes degut al contingent d'aus que des del centre i nord d'Europa trien les àrees properes al Mediterrani per hivernar. No obstant això una de les seves subespècies té adaptacions anatòmiques peculiars com un especial grossor del bec que permet que es pugui alimentar de larves que extreuen de l'interior de les canyes i també de llavors.

A l'esquerra exemplar de la subespècie *schoeniclus* i a la dreta una au de la subespècie *witherbyi*. S'observa la diferència en el volum del bec.

Al llarg del 2005 es va realitzar el primer cens nacional a Espanya d'hortolà de canyet, conegut pels científics com *Emberiza schoeniclus* subespècie *witherbyi*.

És aquest un petit passeriforme de la mida d'un teulader que es reproduïx en canyars i zones humides de l'est de la península Ibèrica, sud-est de França i les Illes Balears, que es troba en imminent perill d'extinció, en tota la seva àrea

de distribució incloent les nostres illes.

Precisament en aquest cens nacional de 2005, l'espècie mostrava un marcat declivi a les Illes Balears el descens poblacional del qual ha estat documentat com dels més importants a tota Espanya i que oscil·la entre el 70 i el 95% dels seus efectius en tan sols una dècada.

De fet en el Libro Rojo de las aves de España, aquesta subespècie apareix sota l'epígraf de "En Perill d'Extinció" i recentment, la Conselleria de Medi Ambient l'ha catalogat com a "Vulnerable" en el Catàleg Regional d'Espècies (BOIB 15/5/08).

Masclle d'hortolà de canyet marcat amb anelles de colors pel seu posterior seguiment a distància.

Actualment l'AEN (Associació per l'Estudi de la Natura) junt amb el Parc Natural de S'Albufera de Mallorca, realitza un seguiment intensiu de l'espècie per estudiar la seva situació i comportament, havent-se

(*) joseluismartinez@yahoo.es

comprovat que en els darrers 2 anys l'espècie no supera la trentena de parelles en un únic espai protegit de les Balears, el Parc Natural de S'Albufera de Mallorca.

Emissor col·locat en una femella d'hortolà de canyet pel seu posterior seguiment.

De fet en l'últim cens reproductor de l'espècie realitzat al llarg de la primavera de 2008, tan sols es localitzaren 19 mascles territorials, el que suposa una població reduïdíssima si tenim en compte que com tots els petits ocells es tracta d'una "espècie presa", o sigui els nivells de depredació i mortalitat natural en el primer any de vida solen ser alts.

El GOB, per suposat, no podia faltar a la cita amb espècies en problemes i davant el desconeixement de la gran part de la vida d'aquestes aus, ha posat en marxa un projecte de seguiment mitjançant telemetria (col·locació d'emissors en les aus) d'exemplars en l'època hivernal finançat per l'Obra Social de Sa Nostra, amb la finalitat de conèixer els requeriments d'hàbitat i alimentació durant la part més dura

de l'any, l'hivern.

Aquest sistema de seguiment mitjançant la col·locació d'emissors és, potser, el més indicat quan es tracta d'estudiar en detall quins hàbitats ocupa una espècie i què hi cerca en ells o quina és la rutina diària d'un grup d'exemplars marcats per conèixer quines variables ambientals estan buscant en el medi natural el gruix de la població.

No obstant això, la petita mida de l'hortolà de canyet i la seva alta mobilitat, com la de gran part d'aus de l'ordre Passeriformes, fan complicat tant el sistema de marcatge (excés de pes per l'au) com el sistema de seguiment (exemplars amb gran mobilitat i poca distància de cobertura dels emissors).

Per sort la tecnologia és, potser, un dels camps més avançats en quant a progrés recent es refereix i ha dotat als estudis científics d'aquest tipus tant amb aparells de reduïda mida (en aquest cas tot just supera la mida d'un botó d'uns calçons), com de pes (els emissors col·locats als hortolans de canyet pesen només 0,5 gr.), el que no pareix influir en el comportament d'aquests ocellets que tot just arriben als 20 gr. de pes.

Aquests emissors són afebrats a les dues plomes centrals de la cua de l'au, de manera que influeixen el menys possible en el comportament normal de l'exemplar estudiat. A més, aquesta forma de col·locar l'emissor en els hortolans permet que una vegada acabada la vida útil

de l'emissor (o sigui quan s'acaba la pila) i quan les aus perden les plomes de la cua durant el període de muda, l'emissor es desprengui per a què les aus no segueixin duent una cosa innecessària com és un emissor que ja no emet senyals.

Així i tot, tant la petita mida d'aquests emissors (el que implica poca durada per la mida de la pila) com la mobilitat d'aquestes aus (volen de manera gairebé constant d'un costat a l'altre), duu aparellada alguns problemes pel seu seguiment.

L'abast de recepció de la senyal no supera els 450 m en terreny sense vegetació alta i es redueix a 150-200 m quan s'amaguen

entre el canyet i la pila no sol durar més de 20-25 dies, això unit a un comportament gairebé nerviós, impliquen un seguiment diari i fins i tot de varies localitzacions al dia del mateix individu per ubicar amb la major exactitud possible el lloc on s'alimenta, dorm o roman descansant.

A vegades trobar un exemplar en concret és una tasca de varies hores degut al poc abast que aquests emissors tenen a conseqüència de la seva mida però en contrapartida doten de molta exactitud les senyals rebudes ja que és possible apropar-se fins a menys de 40 metres de l'exemplar seguit i fins i tot en ocasions observar que està fent en aquell

Dos voluntaris col·laboren en el cens de mascles territorials.

moment..

És possible que siguin nombrosos els problemes que han fet que aquesta espècie descendeixi des de les quasi 250 parelles en 1990 a les tot just 20 actuals.

Des de la intensificació dels cultius propers a les seves zones de reproducció fins a la salinització de l'aigua de les àrees on habita per explotació excessiva dels aqüífers per l'agricultura, passant per diferents canvis en l'ús dels canyars.

Per desgràcia i com sol succeir amb la gran majoria de petites aus, no coneixem gairebé res de la seva ecologia i això dificulta enormement realitzar accions correctores que permetin estabilitzar les seves poblacions en primer lloc per posteriorment millorar-les.

És aquest el handicap que tenen aquests petits però bells ocells, la reduïda mida dels quals fa que siguin oblidats per l'administració en moltes ocasions i per tant es redueixin notablement els recursos econòmics per estudiar-los i conservar-los.

De no ser per ONGs com el GOB o AEN i pel marcat interès que mostra la direcció del Parc Natural de S'Albufera de Mallorca i la direcció d'Espais de Natura Balears (organisme encarregat dels espais protegits de les Illes Balears), espècies com l'hortolà de canyet s'extingirien sense gairebé adonar-nos-en.

Pot ser en un futur, tal com ha succeït amb altres espècies en moments precedents de la nostra recent història, també haguem de reintroduir l'hortolà de canyet a Mallorca.

Invasió de les Illes per voltors forasters

Emili Garriga i Marí*

A finals d'octubre de 2008, un fet extraordinari i sense precedents fins al dia d'avui, documentat almenys, va ser l'arribada d'un gran nombre de voltors forasters (*Gyps fulvus*) per les illes. El grup segons es va veure després estava format principalment per exemplars joves. La manca de menjar pel tancament dels carnatges i la prohibició vigent de no deixar bestiar mort als camps és la font d'una possible dispersió juvenil, que coincidint amb uns dies de tempestes i fort vent de ponent provocà que una part d'aquests grans

rapinyaires arribessin a Menorca i a Mallorca. Es cita el fet a continuació de manera cronològica.

A Menorca es varen veure els primers exemplars el dia 31 d'octubre. El personal del Parc Natural de s'Albufera des Grau, Maó, varen veure uns 30 exemplars volant en cercles sobre una tèrmica per la part de Llimpa. L'endemà, en Toni Pons Fàbregues observà i fotografià des de Son Saura del nord, 68 exemplars planejant a gran alçada. El mateix dia es veia un exemplar

Voltor lleonat a Mallorca. Foto: Juan J. Bazan

(*) e.garriga@telefonica.net

sol a poca distància dins el Parc de l'Albufera, Maó. Vaig penjar la cita al Fòrum sobre aus del GOB, forumaus, sol·licitant informació, i es succeïren les cites: Joan Oliver cita el dia 1 de novembre uns 26 exemplars per sobre de la Font des Pedregaret, Escorca, a Mallorca. El mateix dia Carmen Álvarez comunicà haver-ne vist un grup d'uns 25 a l'Estret de Valldemossa.

El dia 3/11 s'observa un sol exemplar al Parc Natural de s'Albufera des Grau, per la zona de Llimpa a l'Albufera, Maó. El mateix dia Steve Nicoll troba atropellat un voltor a l'autopista d'Inca, a Mallorca. Joan Miquel González observa el mateix dia 5 exemplars en el freu de sa Dragonera que al poc temps van anar cap a Mallorca.

Voltor lleonat a Menorca. Foto: Toni Cladera

El dia 4/11 s'observen 37 exemplars posats sobre un ullastrar de camí a Son Parruquet, Menorca. Un altre exemplar es veia al camí Verd, posat sobre una casa vella (port de Maó). Aquest exemplar es va capturar i portar al Centre de Recuperació del GOB, degut a que es trobava bastant dèbil i sense forces per enlairar-se.

El dia 5/11, Alicia Pioli del SOM observava la presència de 7 exemplars posats vora del poble de Sant Lluís, Menorca. A Mallorca Sion Coll observava 16 voltors sobre la finca de Pastoritx, Valldemossa.

El dia 6/11, Magdalena Andreu observava a Menorca un grup de més de 20 exemplars sobre el lloc d'Alcaidus. Més tard a la urbanització de Trebalúger 30 exemplars sobrevolaven la zona (Toni Escandell). A Mallorca Maties Rabassa veu 2 grups de voltors a Mortitx, un de 18

Voltor lleonat al Centre de Recuperació de Fauna Salvatge del GOB a Menorca. Foto: Toni Cladera

exemplars i l'altre de 7. En total 25 voltors.

El dia 7/11 es veuen 10 individus sobrevolant la zona de s'Algar (Menorca). En un petit cens a la Serra de Tramuntana es comptabilitzaren un mínim de 21 i un màxim de 25 exemplars. Els exemplars de Menorca estaven famèlics, no defugien de la presència humana.

Dia 8/11, es troba un voltor a la finca de Santa Ponsa, al municipi de Ferreries, Menorca, i es porta al Centre de Recuperació del GOB, amb un estat similar a l'anterior. A Mallorca es veuen 12 exemplars al Puig de Fàtima, Valldemossa (Toni Bauzá). La primera cita des de les Pitiüses arribà de Formentera, on en Viçent Fortesa va veure un exemplar.

El dia 9/11 veieren 47 exem-

plars a Ciutadella, sobre la Catedral (Toni Cladera), després de poc temps Toni Cladera els va trobar més a ponent, sobre el centre de recuperació del GOB. La televisió se'n va fer resò:

www.rtve.es/mediateca/videos/20081116/los-buitres-leonados-paran-por-primera-menorca/342307.shtml I des de Mallorca, en Toni Bauzá, observà 29 exemplars prop del Penyal de Migdia i el Puig Major.

Gràcies a unes cameres fotogràfiques de dispar automàtic que la Fundació per a la Conservació del Voltor Negre, BVCF, té instal·lades a tres punts d'alimentació del voltor negre hem pogut veure varis grups de voltors, negres i forasters, compartint carronyes, i arribant a menjar-se un be d'uns quaranta quilos en menys d'una hora. Els negres segueixen sent dominants sobre les carronyes tot i la

major presència de forasters.

Entre l'equip de la BVCF i tenint en compte l'opinió dels companys del GOB Mallorca i el SOM de Menorca es va reflexionar sobre el dilema de si s'havien d'alimentar o no els nous visitants, i es va aportar menjar a cinc punts d'alimentació de forma complementària. Tot açò amb

sumats als vists per Menorca, superen els 100 individus, separats en varis grups entre Menorca i Mallorca, i alguns per Eivissa on ho tenien més difícil trobar menjar.

Dia 12/11, Toni Cladera i JJ veuen 47 exemplars de nou a Menorca, des de la carretera general

Grup de voltors lleonats a La Trapa, Mallorca. Foto: Joan Juan

el raonament de que si no tenien forces, com semblava ser, no podrien sortir de les illes, almenys amb un mínim de possibilitats per arribar a altres costes.

El dia 11/11, s'observen dos grups a Mallorca: un de 27 exemplars i un altre de 7 a una distància entre ells d'uns 15 quilòmetres. Aquests,

de Ciutadella - Maó, a l'alçada de la Naveta des Tudons, volant en cercles a gran altura, agafaren una bona tèrmica. Aquest va ser el darrer dia que els van veure. Possiblement la climatologia tenia tots els ingredients per anar cap a Mallorca o fins i tot arribar a la Península. Així ho donava a entendre la cita que feien des d'Eivissa: el mateix matí un exemplar

Voltor lleonat a La Trapa. Foto: Joan Juan

acompanyat per 4 corbs sobrevolava la ciutat d'Eivissa i es dirigia cap al sud-oest (informació del personal de la Conselleria).

Així va acabar la curta visita dels voltors a Menorca, fent la naturalesa el seu camí, aquest succés va produir un tema de discussió o debat sobre la conveniència de crear menjadors per a ells, amb el perill de que s'afinquesin a Menorca on podrien ocasionar problemes a la miloca *Neophron percnopterus*, o si més no, mirar de capturar-los i enviar-los a un altre lloc.

A Menorca al no disposar de competències per actuar ràpidament entre altres coses, jugà en benefici d'aquestes bestioles, que es van cercar la vida per tenir prou forces per

retornar, segons argumentà l'amo de Son Triai a Ciutadella, el dia 12 entre 50 i 60 individus van fer el capvespre sobre una "barraca" i al fer replec del ramat de bens, es voltors s'assabentaren d'una bena que anava de part, i davant ell es van abalançar sobre ella organitzant un bon esvalot, deixant l'esquelet pelat de carn i no més de dos pams de pell amb llana i un enorme cercle al terra sense una herba. Pocs dies després també en van comunicar que un pagès va sacrificar un ca i el va deixar sobre una paret seca, no va passar gaire temps quant un bon grapat de voltors van donar compte del pobre ca.

Així donem dia 13/11, com a últim dia de la seva estada per Menorca. No així passà a Mallorca, el dia 14/11 es tornen a citar per la

zona del Puig Major 10 voltors forasters i 4 de negres.

El dia 15/11, Oliver Martínez comenta la tercera observació d'Eivissa, aquest cop de 6 voltors forasters volant sobre la zona de Sa Pedrera, a prop de Cala d'Hort, coincidint amb la zona sud-oest d'Eivissa. Semblava ser que, aparentment, una part del grup observat a les nostres illes aquests darrers 20 dies havia sabut trobar el camí de tornada al continent.

El dia 16/11 Adolfo Ferrero, observa un grup de 24 exemplars sobrevolant zones molt pròximes a Palma, arribant a estar a la vertical de l'aeroport a gran alçada, per tornar després a les muntanyes de la zona de Valldemossa.

El dia 19/11 Jaume Adrover va poder veure a plaer 6 voltors lleonats volant a baixa altura per ben enmig de Palma, concretament per damunt l'església de Sant Francesc.

Dia 20/11, Juan José Sánchez observa un grup de 12 lleonats per la zona del Puig Gross de Ternelles. Es planejava deixar d'aportar menjar suplementari per veure si tenien forces per marxar. Tot donava l'aparença de que els voltors marxaven poc a poc, però encara en quedaven alguns.

El dia 3/12, van veure pel Puig Major 38 voltors forasters junts, amb una novetat, un exemplar jove nascut i marcat a Alcoi pels companys del "Projecte Canyet" d'Alacant (bandes alars i anella pvc color groc

Codi 8NN) i localitzat al Puig Gros de Ternelles.

Semblava que havien quedat dos grups que podrien superar els 50 individus i que es movien sempre uns pel Puig Gros de Ternelles i l'altre pel Puig Major.

Els dos exemplars del Centre de Recuperació de Menorca es van restablir plenament i, varen ser lliurats a la Fundació Vultur Negre de Mallorca, per incloure'ls dins del seu projecte de repoblament de voltors als Balcans.

Dia 5/12, en Pere Vicens, cita 8 voltors forasters i 3 de negres que volaven en cercles sobre Lluc.

Dia 8/12, en Juan José Bazán va comptar 47 voltors forasters i 2 negres pels penya-segats del vall de Bàltx.

Federico González del BVCF, comentà que durant el mes de novembre i desembre es realitzaren més de 15 observacions que anaven d'1 a un màxim de 32 exemplars vists durant els controls de nidificació del vultur negre.

Entre els mesos de gener i febrer es feren observacions que oscil·laven entre els 20 i els 30 exemplars.

Pau Jaume comentà que un grup de voltors forasters volaven per una zona de cria i un exemplar de vultur negre abandonà en varies ocasions el niu, tornant al cap de pocs minuts.

Juan J. Bazán en fa una darrera cita el 22 de març, diumenge des de la torre d'Albercutx: un grup de 20 voltors forasters i 3 de negres, passant per sobre la badia de Pollença, agafant una bona tèrmica i volant a molta alçada.

Potser ja marxin i acabin aquí unes llargues vacances per les illes, deixant un bon gust i fortes sensacions a tothom amb els seus espectaculars vols i històrica presència.

Voltor lleonat a Albercut, Mallorca. Foto: Juan J. Bazán

Nova cita d'un Kakapo després de 22 anys

Viky Heredero*

Un mascle de Kakapo *Strigops hadroptilus*, l'loro endèmic de Nova Zelanda, en greu perill d'extinció, va ésser alliberat conjuntament amb tres altres mascles l'any 1987 al santuari de l'illa Stewart de Nova Zelanda. Fins ara no hi havia cap cita d'aquest individu, i va ésser vist recentment, amb cants de reclam,

a una zona fins ara desconeguda per aquesta espècie. És l'única espècie de l'loro del món que no vola, i actualment només hi ha 91 individus.

Per a més informació: Birdlife Preventing Extinctions Programme

Strigops hadroptilus,
Il·lustració del llibre
"Birds of New Zealand"
de Walter Lawry Buller,
publicat al 1873

STRIGOPS HABROPTILUS

(*) vickyheredero@telefonica.net

Colònia d'albatros tristan en greu perill

L'albatros Tristan, *Diomedea dabbenena*, espècie en greu perill d'extinció, ha patit el pitjor any de cria degut a una invasió de ratolins a l'illa de Gough, a l'oceà Atlàntic, únic lloc on cria aquesta espècie. De

La RSPB ha començat, amb finançació governamental, una campanya de eradicació dels ratolins. Per a més informació: Critically Endangered Birds

Albatros de Tristan. Font: <http://tupian.hudong.com>

1764 parelles incubant ous, només 246 joves varen sobreviure. Un altre factor a sumar a aquest decliu és l'elevat nombre de juvenils morts, una vegada deixen el seu lloc de cria, per les diferents arts de pesca dels grans vaixell d'aquella zona.

Una altra espècie endèmica amenaçada és l'hortolà Gough, *Rowettia goughensis*, que ha vist la seva població disminuïda a la meitat en dues dècades.

Ratolí junt al cadàver d'un albatros de Tristan.
Foto: Ross Vanless

Atles d'auells nidificants de Portugal

El 2 de desembre de 2008 a Lisboa es va presentar el nou atlas d'auells nidificants de Portugal, amb la participació de diferents organismes i ONGs com SPEA (Birdlife Portuguès), ICNB(Institut de conservació i biodiversitat de la natura), PNM (Parc Natural de Madeira, SRAA (conselleria del medi ambient d'Açores).

Des de 1999 fins a 2005 cinc-cents voluntaris varen cobrir quasi 1000 Km2, que per primera vegada varen incloure els archipèlags de Madeira, Selvagens i Açores.

S'analitzen 235 espècies, amb il·lustracions d'autors locals, mapes de distribucions i poblacions.

Es destaca la retornada de l'aguila Imperial Ibèrica *Aquila adalberti*, i del Voltor negre *Aegypius monachus*, com a espècies nidificants. També es destaca l'augment considerable de l'oronella coa-rogenca *Hirundo daurica* i falzia de Caffer, *Apus caffer*. Per contra es va confirmar l'extinció com a nidificant de

l'aguila peixatera *Pandion haliaetus* i la pèrdua de parelles reproductores de la Miloca *Neophron percnopterus* o Milà reial *milvus milvus*.

Més informació Luis Costa:
luis.costa@spea.pt.

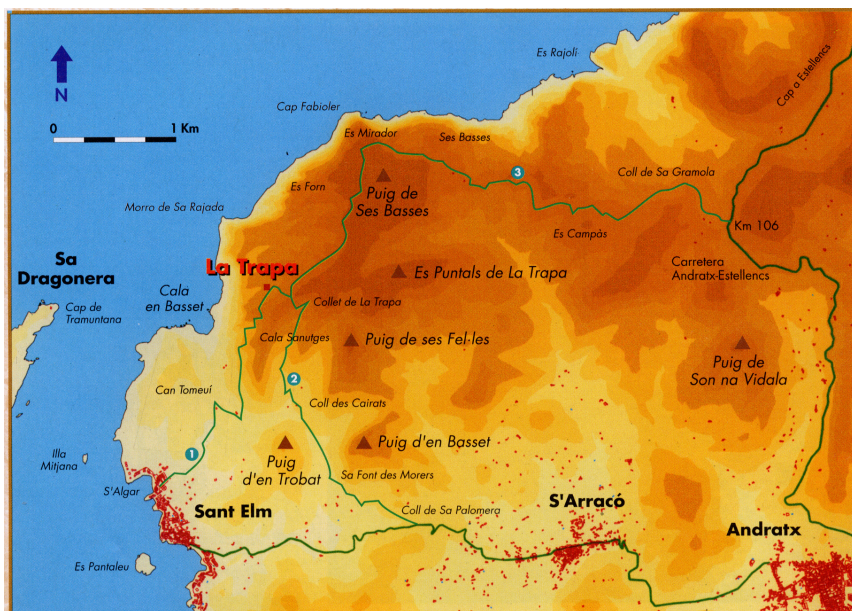
On veure aucells a Mallorca?

Reserva biològica de la Trapa, Andratx

Francesc Xavier Garí*

La reserva biològica de la Trapa és una finca de 81 hectàrees, situada a l'extrem sud-oest de la serra de Tramuntana, concretament al terme municipal d'Andratx. El seu nom es deu al llegat cultural que ens deixaren uns monjos francesos anomenats "trapencs", que durant la revolució francesa varen ser perseguits i es varen veure obligats a fugir de França per salvar la vida. L'any 1810 arribaren a Mallorca i el canonge Pere Roig els va cedir la propietat situada a la vall de Sant Josep de la Palomera on s'instal·laren i realitzaren diversos canvis d'usos de les

cases, convertint-les en un monestir amb capella inclosa i un molí de sang, construïren marjades i un sistema de captació d'aigua que els va permetre sobreviure i cultivar cereals, llegums, verdures i arbres fruiters. Abandonaren la finca de la Trapa de forma definitiva l'any 1820, des de llavors la finca va passar a mans de diferents propietaris. L'any 1980 el GOB preocupat per la manca d'espais públics i alarmats per una possible parcel·lació de la finca, adquirí la Trapa mitjançant una subscripció popular on participaren moltíssimes persones i col·lectius de tot Mallorca

Situació de la reserva biològica de la Trapa

(*) educam3@gobmallorca.com

i d'altres països europeus.

És difícil resumir en unes línies la història de la Trapa, aquest és un espai natural que realment "atrapa" a les persones que el visiten, degut a que és una barretja de misteri, història, llegenda, bellesa paisatgística i una naturalesa diversa digna de ser descoberta i conservada. La Trapa és una balconada natural que ofereix als visitants l'oportunitat de gaudir d'un magnífic i espectacular paisatge compost per l'illa de sa Dragonera (declarada parc natural

l'any 1995) i per cala en Basset (s'ha de destacar la torre de vigilància del segle XVI que servia per alertar a la població dels atacs dels pirates). Per conèixer millor el tipus de gestió que es du a terme, les feines de voluntariat ambiental que s'han realitzat i es realitzen actualment, els seus principals valors naturals i culturals, us recomanem llegir "La Trapa: guia de passeig" que podeu trobar en format paper si passau pel local del GOB i en format digital si consultau la pàgina web del GOB.

Es molí de sang de la Trapa. Foto: Xavier Garí.

La reserva biològica de la Trapa pertany al municipi menys plujós de la Serra i un dels més àrids de Mallorca, aquest fet es va agreujar encara més quan l'any 1994 es va declarar un dels incendis més importants que ha patit la nostra Illa, cremant un total de 1300 hectàrees. La Trapa va ser una de les finques afectades pels efectes negatius de l'incendi, perdent aproximadament el 85% de la seva coberta vegetal, principalment garriga i pinar. La reserva compta amb una important diversitat de fauna i flora, gràcies a que és un espai natural on es troben una bona part dels ecosistemes representatius de la serra de Tramuntana. Hem de destacar dues comunitats botàniques: la garriga d'ullastre, i la garriga de romaní i xiprell.

A més també trobam altres ecosistemes com per exemple: els penyals interiors (els Puntals de la Trapa compta amb l'alçada més alta amb els seus 459 metres); penyals marins; litoral rocós; coves marines i terrestres; torrents; pinar (cala Sanutges) i conreus (vall de sant Josep i cala Sanutges).

Es tracta d'un espai natural molt valuós declarat ANEI (àrea natural d'especial interès), a més compta amb altres tipus de figures de protecció degut a que desenvolupa un paper important en la conservació dels aucells, ha estat reconeguda amb la seva declaració com a ZEPA (zona d'especial protecció per a les aus). És una zona important per a la nidificació de moltes espècies d'aus i

també un enclau fonamental pel descans de les aus migratòries que troben enmig del seu viatge fascinant de la migració. Per tots aquests motius, el GOB va promoure la seva declaració com a Refugi de Caça, en va ser el primer de les Illes Balears. També és una Reserva Natural Eural (xarxa europea de reserves d'iniciativa privada), una de les primeres de tot l'Estat. La Trapa és una de les finques adscrita al Consell Regulador d'Agricultura Ecològica de les Illes Balears.

L'avifauna que podem observar en la reserva és molt diversa, en total s'han observat unes 80 espècies d'aus. Entre elles s'han de destacar dues espècies endèmiques: un passeriforme el Xorrec o Busqueret

Vista d'aucell de la Trapa, foto Edu Olivieri.

coallarg *Sylvia balearica* i una au marina la Baldritja o Virots petit *Puffinus mauretanicus*. La Trapa està situada en un lloc privilegiat en quant a migració es refereix, a més de les espècies sedentàries trobam moltes espècies migratòries que troben un bon lloc per alimentar-se i reposar forces abans de continuar el seu viatge migratori o per nidificar i tornar cap a Àfrica amb les seves cries. Per aquest motiu us recomanem visitar la reserva biològica durant època de migració, encara que val la pena pegar un bot durant les 4 estacions per veure els canvis en la vegetació i en l'avifauna de la zona.

A la Trapa es pot accedir a peu per diferents camins, en aquesta ocasió us propoem realitzar un itinerari circular que us tornarà a deixar a Sant Elm. Al mapa adjunt podeu observar el recorregut proposat que combinen el camí número 1 i 2. Començarem l'excursió des de Sant Elm, deixarem el cotxe devora el bar es Molí per començar a peu el nostre itinerari ornitològic. A mà dreta veurem una pista d'esports i hem de seguir recte per l'avinguda de la Trapa, aviat deixarem l'asfalt a darrera i es convertirà en el camí de can Tomeví que ens durà fins a les cases del mateix nom situada a una cruïlla. El camí de l'esquerra us duria a la torre de cala en Basset, el camí de la dreta és la pista forestal que us propoem agafar quan baixeu, és a dir que heu de seguir recte pel caminó que ben aviat us farà guanyar alçada i el seu traçat ens durà pràcticament paral·lel a la mar fins arribar a les cases de la Trapa. Una vegada allà no us oblideu de visitar les fonts de mina

que contruïren els monjos trapencs fa pràcticament 2 segles, també hi ha un safareig que ofereix a molts d'aucells un recurs escàs i imprescindible com és l'aigua, especialment durant la primavera i l'estiu quan en tota la zona únicament es troba aigua a dos llocs, concretament a cadascuna de les dues valls de la reserva biològica. Podreu comprovar que hi ha molt de moviment d'aucells pels voltants del safareig, fet que demostra una vegada més que l'aigua dóna vida. Si us quedau una bona estona observant podreu veure diferents espècies d'aucells com el Gafarró *Serinus serinus*, el Verderol *Carduelis chloris*, la Cadernera *Carduelis carduelis*, la sòl·lera boscana *Emberiza cirulus* entre molts d'altres.

Pels voltants de les cases, entre l'alzina i el molí de sang durant la primavera i durant l'estiu podem escoltar el cant de l'única espècie de picot que viu a la nostra Illa, el Formiguer o Llenguerut *Jynx torquilla*. També val la pena realitzar una aturada a l'esplanada d'ametllers al tractar-se d'un zona estratègica per realitzar observacions interessants degut a que es pot controlar tant les marjades inferiors com els aucells que van a beure a les fonts de mina o baixen cap a l'era de batre, per exemple podem veure el Xalambri *Prunella modularis* o el Passarell *Carduelis cannabina*.

Amb tanta passetjada segur que tindreu ganes de menjar, un bon lloc per dinar és l'era de batre, una de les més grans de Mallorca. Asseguts a l'era podreu observar fàcilment diferents espècies seden-

tàries com la Cucullada *Galerida theklae*, la Pàssera *Monticola solitarius*, el Ferrerico *Parus major*, el Corb *Corvus corax*, el Pinsà *Fringilla coelebs* i el Trencapinyons *Loxia curvirostra*. A la primavera i a l'estiu es poden observar aucells migrants com el Falcó marí *Falco eleonorae*, l'Abellarol *Merops apiaster*, el Papamosques *Muscicapa striata*.

Després de dinar ens dirigirem cap a l'única alzina de gran tamany que va sobreviure al foc, es troba una mica més amunt de les cases i una vegada allà començarem a pujar per la pista forestal, això sí us recomanem fer diverses aturades als revolts per recuperar l'alanada i sobretot per fer una bona batuda amb els prismàtics orientant-los cap a les marjades on es deixen veure espècies sedentàries com la Perdiu *Alectoris rufa*, la Mèrlera *Turdus merula*, el Vitrac *Saxicola torquata*, el Busqueret de capnegre *Sylvia melanocephala* i el Busqueret coal·larg o Xorrec *Sylvia balearica* una de les dues espècies d'aus endèmiques que viuen a la Trapa. Les marjades de la zona agrícola es varen recuperar posteriorment a l'incendi de 1994 i representen un esplèndid lloc per poder observar durant l'hivern o en migració una gran diversitat d'aucells insectívors que s'alimenten de diverses espècies d'invertebrats, alguns d'aquest aucells són el Ropit *Erithacus rubecula*, el Coarrotja de barraca *Phoenicurus ochruros*, el Coarrotja *Phoenicurus phoenicurus*, el Coablanca *Oenanthe oenanthe*. A la tardor i a l'hivern, especialment al pinar jove que es troba a peus dels Puntals de la Trapa i a les marjades

superiors es poden observar diverses espècies de tords com el Tord flassader *Turdus torquatus*, el Tord burell *Turdus pilaris*, Tord *Turdus philomelos* o la Grívia *Turdus viscivorus*. Els penyals interiors també ofereixen l'oportunitat de veure rapinyaires com la Milana *Milvus milvus*, l'Esparver *Hieraetus pennatus*, el Xoriguer *Falco tinnunculus*, el Falcó *Falco peregrinus*, i altres aucells com la Falzia *Apus apus*, Cabot de roca *Ptyonoprogne rupestris*, l'Oronella *Hirundo rustica* i el Cabot *Delichon urbica*.

Continuarem pujant per la pista forestal fins al collet de la Trapa, des d'allà en un dia clar es pot veure darrera del parc natural de sa Dragonera les illes d'Eivissa i Formentera, fins i tot si giram el cap direcció sud mirant a l'horitzó podrem veure el parc nacional de l'arxipèlag de Cabrera. Des d'aquí dalt és un lloc ideal per poder gaudir del planeig del Voltor negre *Aegypius monachus* i altres rapinyaires. Continuem la baixada per la pista forestal fins trobar a un revolt la caseta del frare d'es pa on hi ha un altre punt d'aigua importantíssim per a la fauna en general que viu a la reserva biològica. En aquesta bassa s'han arribat a observar espècies migrants tan espectaculars com l'Agró gris *Ardea cinerea*, la Cigonya negra *Ciconia nigra* o el Xàtxero cendrós *Motacilla cinerea*, Menjamosques negre *Ficedula hypoleuca*, el Capsigrany *Lanius senator*. També és freqüent veure el Tudó *Columba palumbus*, el Puput *Upupa epops*, entre moltes d'altres espècies que ja hem anomenat durant el nostre itinerari. Pels voltants hi ha un

La Trapa. Foto: Maria Huguet

pinar a peus dels penyals que es va salvar afortunadament de la ferocitat de les flames, en aquest espai troba refugi l'aucell més petit d'Europa, el Reietó cellablanc (*Regulus ignicapilla*), abans de l'incendi era una espècie molt abundant a la reserva i posteriorment va quedar desplaçada a aquest pinar de cala Sanutges.

Continuant baixant per la pista just quan acaba el pinar trobarem una cadena i un cartell que ens indica on comença o acaba la propietat de la Trapa. Hem de seguir baixant fins arribar a una bifurcació, a l'esquerra ens duria a s'Arracó i voltant a la dreta ens tornarà a dur fins a la casa de can Tomeví, una vegada allà haureu fet la volta sencera a la reserva biològica de la Trapa.

Esper que us hagi agradat la visita, l'itinerari ornitològic, que hagueu observat un bon nombre d'espècies d'aucells i sobretot que hagueu quedat amb ganes de tornar a continuar descobrint la naturalesa d'aquest espai símbol de la conservació de la nostra illa i molt especial pel GOB. Si ha estat la primera vegada que heu anat d'excursió fins a la Trapa i trobau que heu quedat "atrapats" no us alarmeu! no crideu al metge! no és res greu! vol dir que la començau a estimar. Ja ho sabeu amics trapencs i amigues trapenques, ella us espera al mateix lloc, això sí, sempre amb qualche sorpresa ornitològica.

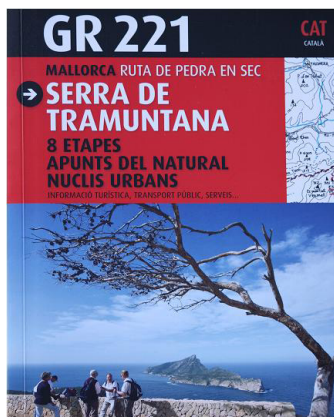
Es Busqueret recomana...

GR 221 Serra de Tramuntana-Ruta de Pedra en Sec

Rafel Mas*

Quan tens a les mans un llibre que conté textos de'n Miquel Rayó, els coneixements de muntanya dels germans Sastre: en Vicenç i en Joan, i a més a més les fotografies de'n Sebastià Torrens i els dibuixos de'n Vicenç Sastre, tens una joia. El llibre descriu en 208 pàgines un conjunt d'itineraris a peu per la Serra de Tramuntana.

Les 8 etapes de la Ruta de la Pedra en Sec, que recorren la Serra de punta a punta, són descrites exhaustivament. Se'ns mostra patrimoni, medi natural, història, cultura, serveis als pobles, etc... Cada ruta s'il·lustra amb fotografies de gran qualitat i bellesa, a més de mapes topogràfics, i moltíssims de dibuixos de gran qualitat de fauna, flora i patrimoni. També apareix un mapa d'un tall d'altituds que dona una bona idea de la dificultat de cada tram. La guia també ofereix informació completa sobre els refugis de muntanya del Consell.

El llibre l'ha editat Triangle Postals amb col·laboració amb el Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca i té un preu molt assequible. S'han fet edicions en diversos idiomes: català, castellà, anglès, alemany i francès. Un excel·lent regal per fer a un bon amic o per fer-se a un mateix. L'èxit està assegurat.

*rafelmas@mallorcaweb.net

Els nostres aucells

Sabries diferenciar...?

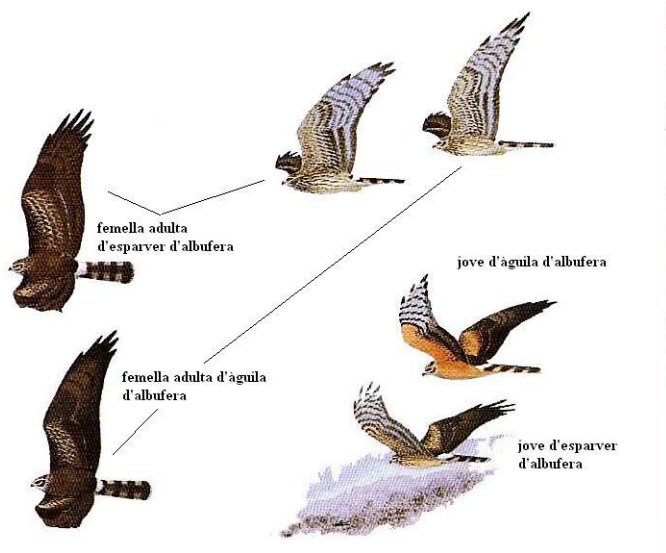
Pere Vicens Siquier *

Durant les passes migratòries tenim la possibilitat d'observar dues espècies de rapinyaires de mida mitjana que, degut a la seva semblança, s'han d'intentar destriar bé: l'esparver d'albufera *Circus cyaneus* (present també a l'hivern) i l'àguila d'albufera *Circus pygargus*.

En general, les femelles d'ambdues espècies s'assemblen en mida a les d'arpella *Circus aeruginosus*: però són més esveltes, d'ales una mica més primes. Tenen una coloració terrosa a les parts supe-

rior i presenten una franja blanca al carpó, ben visible d'enfora, mentre que la part inferior és blanca ratllada de negre. Els mascles són sensiblement més petits, de color gris amb les primàries negres i els joves són semblants a les femelles, però amb les parts inferiors de color rogenc carabassa.

Estructuralment, l'esparver d'albufera *C. cyaneus* té les ales més gruixudes que l'àguila d'albufera *C. pygargus*, amb les primàries molt més observables (l'àguila d'albufera té

Llibre: *The MacMillan Field Guide to Bird Identification*. Autors Alan Harris, Laurel Tucker i Ketih Vinicombe,

(*) pvcenssiquier@gmail.com

les ales “en punta”, amb la tercera primària molt destacada i les demés poc visibles).

En quant a la coloració, les femelles i els joves de l'esparver d'albufera *C. cyaneus* tenen el blanc del carpó més gran i destacat. Les secundàries de l'àguila d'albufera *C. pygargus* són molt més fosques, donant un aspecte general més obscur a l'ala (sobretot a la part inferior).

Els mascles de l'esparver d'albufera *C. cyaneus* solament tenen negres les primàries, molt contrastades sobre el color gris-cendra general. Destaca el carpó molt visible i les parts inferiors ben blanques. L'àguila d'albufera *C. pygargus* mascle té una llarga línia fosca a la base de les secundàries, molt visible, i rares vegades té el carpó blanc (quan li té és molt més reduït i poc observable). Presenta les parts superiors de color gris-plom i les inferiors pigallades de manera irregular.

Recordem:

L'esparver d'albufera *C. cyaneus* té les ales lleugerament més gruixudes. Les femelles i els joves tenen el carpó blanc ben visible. Els mascles són grisos sense ratlles negres a la part superior de les ales, amb el carpó blanc perfectament visible. Es pot veure regularment a l'hivern, li agraden les marines obertes d'interior i les zones humides.

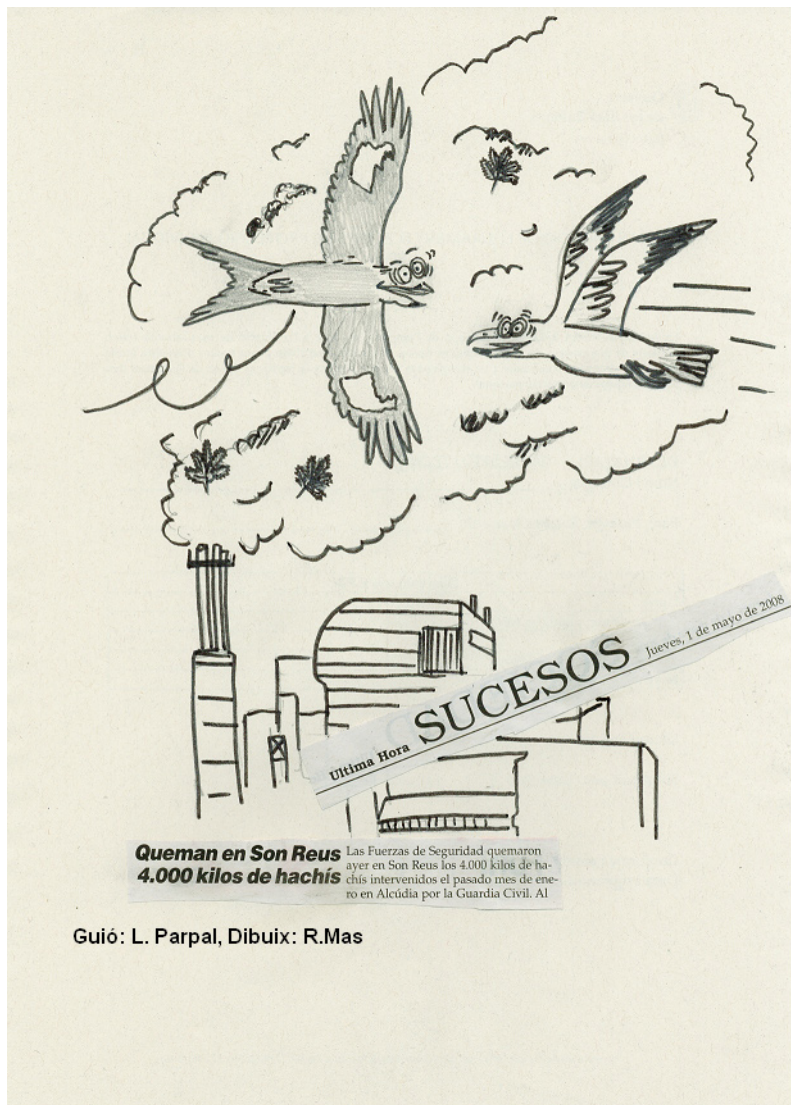
L'àguila d'albufera *C. pygargus* és més esvelta, amb les ales més primes i acabades en punta (la tercera primària és més llarga que les altres). La majoria dels joves i de les femelles tenen el carpó blanc poc visible i la part inferior de les ales més fosca que el pit. El mascle adult té una línia fosca a la part superior de les ales i el pit favat de color rogenc. Solament és observable a les migracions, encara que alguns anys ha criat a àrees cerealistes.

“Mascle adult d'arpella cendrosa /Circus pygargus/. Foto Pere Garcias”

Humor

Guió: L. Parpal, Dibuix: R.Mas

VOLS REBRE *ES BUSQUERET*?

Envia aquesta butlleta fotocopiada per correu ordinari, correu electrònic o entrega-la en mà a l'oficina del GOB. La subscripció és totalment gratuïta.

Dades personals

Nom i llinatges:

Carrer/Plaça/Av.:

Codi Postal:

Localitat:

Província: Telèfon.....

.....

Correu-e.:

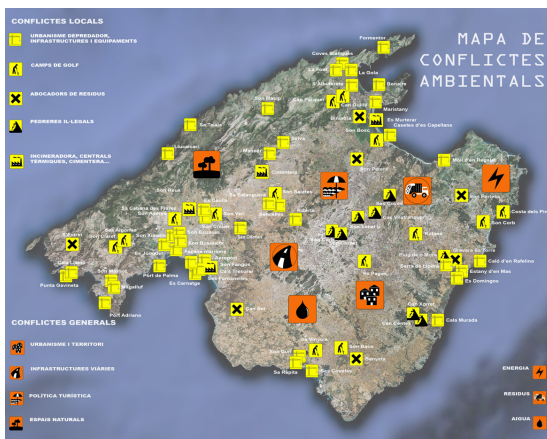
Es Busqueret es pot consultar i descarregar en versió PDF a tot color a la plana www.gobmallorca.com/ornit/esbusqueret

ES BUSQUERET TAMBÉ ETS TU

Aquesta revista es confecciona amb articles, fotografies i dibuixos que la gent aporta de manera desinteressada. Des d'aquí et convidam a participar en la seva confecció. Envia'ns els teus articles, cartes, dibuixos o tires còmiques. Tens una fotografia que t'agradaria que sortís a la revista? Idò envia-la! Anima-vos!, entre tots farem una revista més interessant. Pots enviar-nos coses a ornitologia@gobmallorca.com.

ENS TROBAM AL FORUM AUS

El ForumAus és el nostre lloc de trobada quotidià per parlar d'aucells. El fòrum està obert lliurement al públic, i si a més vols participar opinant o contant les teves observacions et pots registrar com usuari. Ens trobaràs a <http://www.gobmallorca.com/forum>. T'esperam!

El GOB va presentar davant el President Antich, un mapa amb tots els conflictes ambientals que afecten a Mallorca, tant a nivell general com local.

El mapa va acompanyat de l'informe "Els conflictes ambientals i territorials a Mallorca". Tant el mapa, com l'informe els podeu consultar a la web del GOB.

Mapa: <http://www.gobmallorca.com/premsa/mapaimpactes.tif>

Informe: <http://www.gobmallorca.com/Elsconflictambientals-1.pdf>

BUTLLETA D'INSCRIPCIÓ AL GOB

La persona que subscriu vol associar-se al Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB)

Nom

D.N.I.

Domicili

Codi postal

Localitat

Data naixement

Telèfon

E-mail

Quota anual d'associació 2008: menors de 18 anys: 16,43 €; de 18 a 23 anys: 31,11€; majors de 23 anys: 54,59 €; familiar-1 (adult més nins): 63,40 €; familiar-2 (dos adults més nins): 109,18 €; entitat col·laboradora: 160 €.

Carta d'ordre a l'entitat bancària

Distingits senyors: els agrairé que, fins a nova ordre, atenguin amb càrrec al meu compte els rebuts que els presenti el Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB), a nom de la persona que s'associa.

Núm. compte

Titular del compte

Data

Persona que s'associa (firma)

Titular del compte (firma)

La pèrdua d'hàbitat ha estat una de les causes principals en el descens del nombre de parelles d'àguila peixatera a Mallorca, ja que acostumen a fer el niu a penyals marins, ocupats a molts indrets per urbanitzacions.

Anatomia d'un auell

Les aus es diferencien de qualsevol altre animal per tenir plomes i aquestes son una part vital de l'auell. Per mantenir-les en bones condicions les netegen sovint i les canvien totes regularment. Hi ha diferents tipus de plomes, aquí vos mostram les seves diferents parts.

